

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för utbildningsvetenskap

Möjligheter och utmaningar med att använda IKT i pedagogisk dokumentation

En intervjustudie

Malin Torvang och Helena Hedman

2017

Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp
Didaktik
Förskolläraryrket

Handledare: Davoud Masoumi
Examinator: Annie Hammarberg

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de förskollärare som har deltagit i vår studie. Detta examensarbete har för oss, Malin och Helena medfört en stor utveckling och lärdom inför framtida arbetsliv. Vi har fått en god bild av olika sätt att arbeta med pedagogisk dokumentation med hjälp av IKT. Vi har blivit väldigt inspirerade och fått många idéer om framtida aktiviteter i arbetslivet i förskolan. Vi tillskriver arbetssättet många kreativa möjligheter och vi har mött inspirerande och engagerade förskollärare som gör ett fantastiskt jobb i förskolan.

Hedman, H. & Torvang, M. (2017). *Möjligheter och utmaningar med att använda IKT i pedagogisk dokumentation – En intervjustudie*. Examensarbete i didaktik. Förskolläraryrket. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

Sammanfattning

Pedagogisk dokumentation rekommenderas av Skolverket som metod för att arbeta med de avsnitt i förskolans läroplan som berör uppföljning, utvärdering och utveckling. IKT är numera ett vanligt inslag i den svenska förskolan och används av både barn och pedagoger. Det finns bristfällig forskning på hur dessa två arbetsverktyg kan sammanföras och användas i förskollärares didaktiska arbete. Studiens syfte är att undersöka hur förskollärare resonerar om användningen av IKT i den pedagogiska dokumentationen. Tio förskollärare intervjuades för att ge en bild av förskollärares synvinkel och på så vis bidra med bredd till den befintliga forskningen på området. Det insamlade materialet bearbetades genom tematisk analys för att urskilja betydelsefulla teman. Resultatet visade att förskollärare både ser möjligheter och utmaningar med användningen av IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Alla intervjuade förskollärare var positivt inställda till IKT som arbetsverktyg men det framkom att det finns ett behov av att erövra IKT som egna verktyg. En framstående möjlighet är att viss typ av IKT kan bidra till barns delaktighet samt att det underlättar för att utveckla förskollärares didaktiska arbete. Vidare diskuteras hur barns delaktighet med hjälp av IKT kan lösa etiska dilemman och underlätta för problematik som tidigare forskning tar upp kring pedagogisk dokumentation.

Nyckelord: didaktik, förskola, IKT, pedagogisk dokumentation

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	4
Inledning	1
Syfte	3
Litteraturgenomgång	4
Pedagogisk dokumentation	4
Uppkomst och grundtankar	4
Pedagogisk dokumentation i den svenska förskolan	5
Pedagogisk dokumentation som didaktiskt verktyg	6
IKT i pedagogisk dokumentation	7
Etiska ställningstagande till dokumentation	8
Forskning	9
Förutsättningar för pedagogisk dokumentation	9
IKT i dokumentation	11
Reflektion och sammanfattning av forskning	12
Teoretiskt perspektiv	13
Metod	15
Val av metod	15
Urval	15
Genomförande	16
Bearbetning	16
Tillförlitlighet	17
Resultat	18
Tillgänglig IKT	18
IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation	18
Möjligheter och utmaningar	18
Kreativ användning av IKT i pedagogisk dokumentation	22
Barns delaktighet	24
Förskollärares didaktiska arbetssätt	26
Etiska dilemman	27
Diskussion	30
Metoddiskussion	30
Barns delaktighet och förskollärares didaktiska arbete	31
Att erövra verktyget IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation	33
Möjligheter och utmaningar som framkom i förskollärarnas resonemang	34
Referenser	37
Bilaga 1. Missivbrev	39
Bilaga 2. Intervjuguide	40
Bilaga 3. Samtyckesbrev	41

Inledning

Detta examensarbete kommer behandla förskollärares resonemang kring användningen av information- och kommunikationsteknologi (IKT) som ett arbetsverktyg vid pedagogisk dokumentation. Genom Skolverkets revidering av förskolans läroplan har förskollärare fått ett förtydligt ansvar för att varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras (Skolverket, 2010). Detta ska ligga till grund för utvärdering av hur förskolan tillgodoser barns möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens strävansmål och intentioner. Läroplanen anger ingen metod för hur arbetet ska genomföras, förskolläraren måste själv tolka styrdokumentet och avgöra vad som ska dokumenteras och på vilket sätt det ska följas upp och analyseras (Skolverket, 2010).

I Skolverkets stödmaterial skriver Palmer (2012) att pedagogisk dokumentation kan rekommenderas som ett användbart tillvägagångssätt för uppföljning, utvärdering och utveckling och att arbetssättet numera är vanligt förekommande. Många kommuner satsar på fortbildning inom området. Pedagogisk dokumentation kan fylla flera funktioner i förskolan, dels utveckla verksamheten, men det kan också fungera som underlag för fortbildning och ligga till grund för att utveckla barns läroprocesser (ibid.). Pedagogisk dokumentation kan alltså kopplas till förskollärares didaktiska arbete. I det didaktiska arbetet ställer sig förskollärare frågorna vad, hur och varför för att kunna ta nästa steg i sin undervisning och således föra barns läroprocess vidare (Skolverket, 2016a). Pedagogisk dokumentation kan alltså ses som en aktiv påverkansfaktor i förskollärares praktik (Lenz Taguchi, 2013). Förskollärares sätt att tänka uppstår alltid i relation till något, exempelvis tillgängliga fysiska föremål. I denna studie betraktas IKT som fysisk föremål och påverkar därmed vilka förutsättningar, möjligheter och tankar som uppstår hos förskollärare i arbetet med pedagogisk dokumentation (Säljö, 2005).

Skolverket kom i november 2016 ut med en remiss om ändringar i förskolans läroplanstext mot bakgrund av att samhället blir allt mer digitaliserat. IKT beskrivs i remissen som ett viktigt inslag i förskolans miljö och att det kan bidra till att barns lärande bli mångsidigt och sammanhängande. Barn ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda IKT och därmed utveckla digital kompetens. Det är förskollärares ansvar att barn stimuleras och utmanas i användandet av IKT och att den pedagogiska miljön utformas så att barn får tillgång till IKT (Skolverket, 2016b). Enligt Skolverket (2015) har det skett en ökning av IKT i förskolan under de senaste åren. Implementeringen av IKT har enligt Masoumi (2015) skett utifrån flera syften, varav ett är för att dokumentera. Utifrån Holmbergs (2015) och Alnerviks (2013) forskning har de senaste årens utveckling av IKT i förskolan medfört en förändring av arbetet med pedagogisk dokumentation.

Dokumentation, uppföljning och utveckling är således en viktig del i den reviderade läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010). Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) skriver att meningen är att dokumentationen ska kunna analyseras och tillämpas för att öka barns delaktighet, ge en helhetsbild av lärandet och påverka förskollärares egna läroprocess och den pedagogiska miljön. Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan finns begränsad kunskap och otillräckliga verktyg i förskolan samt att den dokumentation av barns perspektiv som skett i förskolan varit fragmentarisk och ostrukturerad (ibid.).

Det har dock visat sig att pedagogisk dokumentation inte är helt enkelt att implementera i den svenska förskolan. Forskning visar att många problem uppstår i arbetet (Alnervik, 2013; Holmberg, 2015; Lindgren & Sparrman, 2003; Emilsson & Pramling Samuelsson, 2012). Alnervik (2013) menar att pedagoger har svårt att hitta tid för reflektion och att pedagogisk dokumentation inte prioriteras. Hon menar även att organisationen måste vara anpassad efter arbetssättet och att pedagogisk dokumentation ses som ett uttalat arbetssätt (ibid.). Även Holmberg (2015) menar att pedagogernas förutsättningar att arbeta med pedagogisk dokumentation påverkas av organisationsstruktur, tid och utbildning. Lindgren och Sparrman (2003) och Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) tar upp etisk problematik kopplad till pedagogisk dokumentation. De menar att förskolans dokumentationsuppdrag främst utgår från ett vuxenperspektiv och att det riskerar kränka barns integritet (Lindgren & Sparrman, 2012). Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) menar att den vuxna alltid har en högre maktposition än barn och att barnet är i en beroendesituation gentemot den vuxne.

Lenz Taguchi (2012) menar att analys av pedagogisk dokumentation ofta görs enbart mellan kollegor eller av den enskilda förskolläraren. Hon menar att en problematik uppstår när barns delaktighet uteblir och barn utesluts från den kunskapsskapande processen. För att pedagogisk dokumentation ska bli ett kraftfullt didaktiskt verktyg krävs att barn görs delaktiga i hela processen, det är inte bara upp till förskollärare att bestämma hur arbetet ska gå vidare (ibid.). Masoumi (2015), Alnervik (2013), Holmberg (2015) och Klerfelt (2010) nämner alla att förskollärare använder IKT i dokumentationssyfte. IKT beskrivs som ett vanligt förekommande och användningsbart dokumentationsverktyg men de förtydligar inte vilka möjligheter det innebär i den pedagogiska dokumentationen. Det leder till många obesvarade frågor: Exempelvis hur IKT används för insamling, bearbetning och analys för att föra det didaktiska arbetet framåt. På vilket sätt användningen av IKT kan påverka den pedagogiska dokumentationen och om den kan underlätta och avhjälpa den problematik som tas upp i tidigare forskning. Därför är det intressant att låta förskollärare ge sin bild av det kombinerade arbetssättet: IKT och pedagogisk dokumentation.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka förskollärares resonemang av att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation. Studien ämnar ge en bild av förskollärares synvinkel och på så vis bredda den redan befintliga forskningen på området.

Övergripande forskningsfråga:

Hur resonerar förskollärare om att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation?

Ordförklaring:

IKT är ett samlingsbegrepp för information- och kommunikationsteknologi och är den del av informationsteknik (IT) som även innefattar kommunikation mellan människor. IKT kan vara såväl en kanal för kommunikation som ett hjälpmedel vid kommunikation. Internetanvändningens genombrott vid mitten av 1990-talet innebar en fokusering av den kommunikativa funktionen hos IT och begreppet IKT växte fram. Införlivandet av denna teknik i skolan innebar att en användarformulerad och efterfrågstyrd teknikutveckling kunde växa fram (Nationalencyklopedin, 2016).

Förskollärare är personer med förskollärarexamen från högskola eller universitet. När vi i studien använder begreppet pedagoger syftar vi till det samlingsnamn som förekommer i tidigare forskning och innefattar både förskollärare, barnskötare och utbildad personal som arbetar i barngrupp.

Datorplatta är det ord som kommer att användas för att beskriva den portabla, handhållna datorn med tryckkänslig skärm som styrs med fingrarna. Ordet ”datorplatta” valdes med hänvisning till Nilsens (2014) studie eftersom ordet närmast beskriver dess användningsfunktion.

Med digital kompetens menas barns och förskollärares kunskaper kring ansvarsfullt användande av IKT. ”*Digital kompetens innefattar de kunskaper, färdigheter, den förståelse och motivation som individen behöver i den förändringsprocess digitaliseringen innebär*” (Skolverket, 2015b, s. 13-14.)

Litteraturgenomgång

Kunskapsområden i studien är IKT och pedagogisk dokumentation. Detta avsnitt innehåller en redogörelse för litteratur inom området pedagogisk dokumentation, dess härkomst och tillämpning i dagens förskola. Därefter följer ett avsnitt om IKT i pedagogisk dokumentation, med en inledande statistisk genomgång av förskolors tillgång och användning. Vidare följer en redogörelse för IKTs användningsområden för dokumentation, samt en problematisering av de etiska aspekterna med dokumentation i förskolan. Litteratur till denna studie utgår från litteratur som ingår i förskolläraryrket vid Högskolan i Gävle, samt via referenser i artiklar och avhandlingar med inriktning pedagogisk dokumentation.

Pedagogisk dokumentation

Enligt Palmer (2012) används pedagogisk dokumentation för flera mål och syften. Ett är för att beskriva, granska och följa upp förskolans verksamhet och hitta utvecklingsområden i enlighet med förskolans läroplan. Ett annat syfte är att synliggöra barns läroprocesser och lärstrategier för vidare reflektion tillsammans med barn, kollegor och föräldrar. En analys av en dokumenterad händelse kan hjälpa förskolläraren att utmana barns lärande och barn kan få ett sammanhängande lärande genom en ständigt pågående process (ibid.).

Pedagogisk dokumentation består av delarna: *insamling*, *bearbetning* och *analys*. *Insamling* är den del som vanligtvis beskrivs som dokumentation. Dokumentation innebär bland annat video- och ljudupptagningar, foton, barns alster och skriftliga underlag, de utgör en form av råmaterial och samlas in med hjälp av olika verktyg. Ett sådant verktyg kan vara papper och penna eller en digitalkamera (Palmer, 2012). Olika dokumentationsverktyg har sina för- och nackdelar och måste passa det aktuella dokumentationstillfället (Wehner-Godée, 2010). Palmer (2012) beskriver alltså dokumentation och att dokumentera som en del i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Därefter *bearbetas* dokumentation för att möjliggöra en analys. I denna studie ses bearbetning som den del av processen där råmaterialet ombearbetas inför en analys, det kan exempelvis innebära att bildtexter skrivs till foton eller att fotografier skrivs ut. För att dokumentationen sedan ska betraktas som pedagogisk krävs att det genomförs en *analys* av det insamlade och bearbetade materialet. En analys innefattar alltid en tolkning och reflektion av inträffade händelser som dokumentationen synliggör. Analys kan ske i en dialog med och mellan pedagoger, barn och föräldrar. Utan samtal och reflektion kring det som dokumenterats förblir det enbart dokumentation, det vill säga ett råmaterial (ibid.).

Lenz Taguchi (2012) menar att pedagogisk dokumentation både har en materiell och en diskursiv sida som vävs samman. Fotografier är ett exempel på processens materiella karaktär och den mening som tillskrivs händelsen på fotografiet är ett exempel på processens diskursiva karaktär (ibid.). Sammanfattningsvis finns en enighet om att dokumentationsprocessen blir pedagogisk först när reflektion och kommunikation vävs in, och att den ska användas i syfte att utveckla verksamheten och föra läroprocesser framåt (Lenz Taguchi, 2012; Palmer, 2012; Rinaldi, 2006a).

Uppkomst och grundtankar

Barsotti (1997) skriver att pedagogisk dokumentation har sitt ursprung i Reggio Emilias filosofi och fick stor genomslagskraft på 1960-talet med psykologen och pedagogen Loris Malaguzzi som pedagogisk ledare. Idéerna och tankarna uppstod i kommunala

förskolor i den italienska regionen Reggio Emilia efter fascismen och andra världskrigets slut.

I förskolorna grundlades ett demokratiskt och etiskt förhållningssätt för att skapa en ny och bättre framtid utan krig och konflikter. Förskolan ska ses som en demokratisk mötesplats där olikheter ses som en tillgång och där barn och pedagoger ges möjlighet att utforska världen tillsammans (ibid.). Rinaldi (2006b) menar att förskolan och samhället ska föra en nära dialog och ha ett gott samspel. Genom ett gemensamt meningsskapande och av en strävan mot ömsesidig förståelse utvecklas kulturen. En kultur består av normer, värden, traditioner och kunskap. Barn och pedagoger definieras således som medkonstruktörer av kultur och kunskap. Kunskap ses vidare inom Reggio Emilia som varken objektiv eller bevisbar och att den är oförutsägbar i sin karaktär. Kunskap skapas genom ett sökande och i uppkomsten av nya insikter (ibid.).

Enligt Lenz Taguchi (2013) är pedagogens roll att planera och organisera situationer för att stödja barns läroprocess och utvidga deras erfarenheter. Teoretiskt har Reggio Emilia influerats mycket av Vygotskijs tankar om lärandet som en process där kunskap konstrueras i en gemenskap. Barn ses som drivna av sina egna aktiviteter, intressen och motivation att utforska och testa hypoteser i olika projekt. Begreppen lärande och utforskande kopplas således samman. I denna process spelar kontexten som omger lärandet en betydande roll, då tanke, föremål och handling ses som sammanvävda. Relationen mellan pedagoger och barn ska vara jämlik, respektfull och präglas av ett aktivt lyssnande. Förskolorna i Reggio Emilia är utformade enligt grundtanken att barn lär sig i grupp och de fokuserar därför på relationer och delaktighet. En annan utgångspunkt är att lärande sker genom alla uttryck människan har tillgång till, inte bara genom det verbala språket (ibid.).

Pedagogisk dokumentation i den svenska förskolan

Utvecklingspsykologisk teori var länge den dominerande diskursen om barns lärande och utveckling. Inom utvecklingspsykologisk teori fanns en tradition att observera och dokumentera det individuella barnets utveckling. Grundtanken var att alla barn, universellt, utvecklas i samma takt efter en given linjär rörelse. Observation och dokumentation användes främst för att upptäcka avvikelser hos barn i förhållande till en normal utveckling (Lenz Taguchi, 2012; Johannesen & Sandvik, 2009).

På 1980-talet kom influenser från Reggio Emilias förhållningssätt till Sverige (Lenz Taguchi, 2012). Dahlberg och Elfström (2010) skriver att det var en forskargrupp för förskoledidaktik vid Lärarhögskolan (numera Stockholms universitet) som inspirerats av Reggio Emilias förhållningssätt och omsatte dessa tankar och ideer i den svenska förskolan. De såg att pedagogisk dokumentation, i kontrast till att kartlägga en normal utveckling hos det enskilda barnet, kunde användas till att främja och synliggöra barn och vuxnas lärande samt fungera som ett verktyg för pedagogen att utveckla och utvärdera sin praktik. Andra inspirerande aspekter från Reggio Emilia var den demokratiska grundsynen där barn och vuxna ses mer jämlika. Senare upprättades även svenska Reggio Emilia Institutet, vars syfte är att aktivt sprida förhållningssättet i den svenska förskoleverksamheten (ibid.). Det utforskande arbetssättet och de demokratiska värdena från Reggio Emilia ses kunna förverkliga läroplanens strävansmål i den svenska förskolan (Lenz Taguchi, 2012).

Lenz Taguchi (2013) skriver att dagens förskollärare influeras och påverkas av olika teorier och synsätt som präglat den svenska förskolan över tid. Det innebär att det är

svårt för en förskollärare att hålla sig till en enda teori i sin praktik. Det kan alltså ses som svårt att helt applicera Reggio Emilias förhållningssätt och arbetssättet pedagogisk dokumentation i den svenska förskolan (ibid.). Detta ligger i linje med det postmoderna synsättet som enligt Johannesen och Sandvik (2009) samt Dahlberg, Moss och Pence (2002) innebär att det inte finns någon unik sanning och att allt är föränderligt. Hur förskollärare förstår och tänker om barn och lärande förändras ständigt genom utvecklingen av nya teorier och tekniska verktyg. Dagens förskollärare måste därför acceptera att det inte finns en unik metod eller teori som kan sägas vara det bästa alternativet (ibid.).

Pedagogisk dokumentation i dagens svenska förskola “...*blir vad man gör det till*” (Lenz Taguchi, 2013, s. 14). Arbetet kan alltså se olika ut beroende på hur förskollärare väljer att utforma det. Den pedagogiska dokumentationen blir till i mötet med förskollärares egna föreställningar, kunskaper och praktik. Den enskilda förskolläraren är alltså en central del och påverkar det vi kallar pedagogisk dokumentation. Desto fler teorier och metoder en förskollärare har tillgång till, desto större möjlighet finns det att kombinera dem på nya sätt i syfte att främja barns utveckling och lärande. Om förskollärare tror att det bara finns ett rätt sätt att arbeta med pedagogisk dokumentation kan det leda till att hen blir hämmad i sitt arbete. En styrka med arbetsverktyget pedagogisk dokumentation är att förskollärare kan synliggöra sina egna föreställningar, teorier och den egna praktiken (ibid.). Enligt Barsotti (1997) har dock pedagogisk dokumentation inom den svenska förskolan många gånger reducerats till en metod för att endast säkra kvalitet. Detta menar hon står i kontrast till Reggio Emilias arbetssätt som istället innebär att värna om demokratiska värden, kunskap och lärande i arbetet med barnen (ibid.).

Pedagogisk dokumentation som didaktiskt verktyg

Rinaldi (2006a) skriver att arbetsprocessen pedagogisk dokumentation kan variera. Det finns inga på förhand givna svar vart den ska leda och däri ligger den didaktiska friheten för förskollärare. Eftersom pedagogisk dokumentation är kommunikativ i sin karaktär blir frågan för barn och pedagog under en analys: hur går vi vidare, vad ska vi göra nu och varför? Dessa frågor avgör vilken väg lärprocesser tar (ibid.). Bjørndal (2005) och Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att förskollärare måste analysera det barn försöker förstå och hur de lär, för att kunna skapa nya sammanhang som utmanar barns tankar ytterligare och inspirerar till att söka ny kunskap. Att synliggöra är en förutsättning för att kunna förstå, reflektera och utveckla. Det ligger ett stort värde i att systematisera arbetet på ett medvetet och planerat sätt eftersom det utgör grunden i förskollärares didaktiska arbete (ibid.). Rinaldi (2006a) menar att det är genom synliggörandet som nya didaktiska vägar stakas ut. Det är därför viktigt att barn blir delaktiga i hela arbetsprocessen pedagogisk dokumentation, barn ska involveras i valet av vad som ska dokumenteras och på vilket sätt (Palmer, 2012). Det är barns frågor och tankar som ska skapa problemformuleringar och hypoteser och därigenom utformas nya frågeställningar utifrån olika målsättningar (Barsotti, 1997).

Lenz Taguchi (2013) menar att pedagogisk dokumentation kan ge förskollärare ett underlag till att förändra sin praktik. Pedagogisk dokumentation går att relatera till begrepp som förändring, utvärdering och fortbildning med utgångspunkt från både barns och förskollärares perspektiv (ibid.). Vidare menar Lenz Taguchi (2012) att en förutsättning för att arbetet med pedagogisk dokumentation ska bli ett kraftfullt didaktiskt verktyg krävs det att barn görs delaktiga i hela processen, det är inte bara förskollärare som ska bestämma hur arbetet ska gå vidare. Ofta sker analys enbart mellan kollegor eller av den enskilda förskolläraren. Detta ses som positivt för

förskollärares fortbildning, men det innebär en problematik när barns delaktighet uteblir och barn utesluts från den kunskapsskapande processen (ibid.).

IKT i pedagogisk dokumentation

Enligt Skolverkets (2015a) rapport; *IT-användning och IT-kompetens i skolan* har det skett en tydlig ökning av användandet och tillgången av IKT i förskolan sedan 2012. Pedagogers tillgång till dator eller datorplatta har fördubblats sedan dess och förskolans IKT-baserade kommunikation med vårdnadshavare har ökat med 10 procent. Av pedagogerna uppger 70 procent att de är ganska bra eller mycket bra på IKT, vilket indikerar en kompetenshöjning sedan 2012. Dock upplever 50 procent av pedagogerna att de är i behov av en kompetensutbildning inom grundläggande datorkunskap. Pedagoger använder oftare dator eller datorplatta i barngruppen än tidigare, likaså har barns användning av IKT ökat. Pedagoger uppger att deras vanligaste användningsområde för IKT är dokumentering av verksamheten och barns aktiviteter (ibid.).

Som en följd av teknikutvecklingen i förskolan har tillvägagångssätt för dokumentation förändrats (Svenning, 2011). Genom en mer tillgänglig teknik för ljud- och bildframställning samt förskolors tillgång på datorer, datorplattor, mobiltelefoner och digitalkameror föds nya möjligheter för den pedagogiska dokumentationen. Detta har skapat ytterligare krav på förskollärares digitala kompetens (ibid.). Datorplattor, datorer och nätsidor används ofta för kommunikation mellan förskolor och vårdnadshavare för att skapa delaktighet (Lenz Taguchi, 2013). Kjällander (Skolverket, 2016c) menar att det finns både för- och nackdelar med datorplattan. Fördelarna är att den pedagogiska dokumentationen kan ske enkelt och smidigt direkt i situationen, samtidigt ifrågasätts vad som sker med eftertanke och reflektion när allt sker så snabbt (ibid.).

Lenz Taguchi (2012) skriver att teknikutveckling har medfört nya förhållanden för dagens aktiva förskollärare. Det finns agens i den materiella världen, människor påverkas av fysiska ting, såsom IKT. Fysiska föremål förser användaren med interaktionserbudanden som påverkar hur hen tänker och handlar. Människor tolkar och anpassar sig efter fysiska föremål och de kan därför ses som delaktiga medskapare till kunskap. Detta innebär nya perspektiv på undervisning och lärande (ibid.). Denna utveckling kan beskrivas som en samverkan och samarbete mellan människor och fysiska föremål och att IKT i allt större utsträckning påverkar våra kunskaper och färdigheter (Säljö, 2005). Kunskaper och färdigheter som vi tidigare utförde med kroppen ersätts av samarbete med fysiska föremål, exempelvis kan minnesanteckningar med penna ersättas av ljudupptagningar med IKT. IKT ses på så vis inte som passiva objekt utan som aktiva komponenter som påverkar hur vi agerar och bidrar till att omvandla information till brukbar kunskap (ibid.). IKT förser användaren med interaktionserbudanden som påverkar hur förskolläraren arbetar och resonerar. Således borde förskollärares didaktiska arbete påverkas av tillgänglig IKT.

Lenz Taguchi (2012) och Rinaldi (2006) skriver att IKT möjliggör att information kan sparas i form av bild och film utanför den mänskliga kroppen. Den sparade informationen blir även tillgänglig för andra människor och möjliggör avläsning, återbesök och utvärdering. Att spara information på detta sätt ses som en förstärkning av det mänskliga minnet och det är betydelsefullt i en integrerad kunskapsbyggande process (ibid.). Denna syn på IKT kan kopplas till Säljös (2005) resonemang om minnet ur ett sociokulturellt perspektiv, det mänskliga minnet har begränsningar som kan kompenseras med användning av fysiska föremål. Människans tankar, handlingar och

lärande materialiseras genom dokumentation som kan hängas på väggen, dessa fysiska föremål medverkar till att hålla det kollektiva minnet vid liv och skyddar mot förluster av centrala erfarenheter (ibid.). IKT kan på så vis ses som ett aktivt verktyg i barns och förskollärares lärprocesser.

Etiska ställningstagande till dokumentation

Pedagogisk dokumentation innebär inte enbart vinster och fördelar för barn och förskollärare. Svenning (2011) menar att förskollärare möter etiska dilemman kopplade till kränkning av barnets integritet i arbetet med pedagogisk dokumentation. Barn måste alltid erbjudas möjlighet att välja om de vill delta eller inte. När en förskola arbetar omfattande med pedagogisk dokumentation kan det innebära att barn inte ser någon annan valmöjlighet än att delta. Barn måste alltid få veta om när de blir dokumenterade. Det blir etiskt problematiskt om arbetslag och vårdnadshavare kan ta del av dokumentation utan det medverkande barnets vetskap eller medgivande. Förskollärare har ibland höga ambitioner att tillfredsställa vårdnadshavares behov av att ta del av deras barns aktiviteter på förskolan. Förskolläraren dokumenterar därför barnet i syfte att visa upp för vårdnadshavare. Det kan leda till att vårdnadshavares behov går före barns integritet (ibid.).

Bjørndal (2005) menar att dokumentation bör anonymiseras i så stor utsträckning som möjligt, exempelvis genom fingerade namn. Barn som medverkar bör alltid tillfrågas om samtycke innan vidareförmedling av dokumentation (ibid.). Vidare menar Lenz Taguchi (2012) att förskollärare alltid måste vara medvetna om att de i dokumentationsprocessen är med och konstruerar barnets identitet. En dokumentation kan aldrig betraktas som objektiv, utan den är alltid sammanvävd med pedagogers egna föreställningar och värderingar, vilket påverkar framställningen av barnet i dokumentationen. Denna framställning kan sedan barnet ta till sig och göra till sin egen självbild (ibid.). Förskollärare behöver ha insikt om att en dokumentation aldrig kan ge en fullständig bild av ett barn (Svenning, 2011). När ett barn ständigt dokumenteras och betraktas finns även risken att barnet börjar se sig själv som ett objekt (ibid.).

I Skolverkets stödmaterial (Palmer, 2012) rekommenderas att barn görs så aktiva och delaktiga som möjligt i den pedagogiska dokumentationen, på så sätt minskar risken att barnets integritet kränks. Barn ska få möjlighet att själva filma, fotografera och vara med och välja vad som visas upp för andra. Det är pedagogens ansvar att organisera tid och rum så att barns deltagande i dokumentation sker i ett tryggt och givande samspel (ibid.). FNs barnkonvention är ett förkunnande av barns rättigheter, vilket Svenning (2011) och Johannesen och Sandvik (2009) diskuterar i relation till förskolan dokumentationsuppdrag. De lyfter vikten av att lyssna på och utgå ifrån det enskilda barnet och delaktighet ses som något centralt. Det handlar om att pedagoger tar ett ansvar för att försöka närma sig barns perspektiv och bemöta barnet som ett subjekt. Att möta den andre som subjekt innebär att erkänna individens rättigheter i relation till hennes egen upplevelsevärld (ibid.). Förskollärollen innebär ansvar för ett helhetsperspektiv på dokumentation, där även de etiska aspekterna är en viktig del.

Forskning

I detta avsnitt kommer tidigare forskning på området pedagogisk dokumentation och IKT att presenteras. Avsnittet inleds med en beskrivning av de förutsättningar forskning ser med arbetssättet pedagogisk dokumentation. Därefter redogörs en beskrivning av forskningsfältet IKT kopplat till dokumentation. Slutligen presenteras forskning som berör de etiska aspekterna av pedagogisk dokumentation. Forskning till denna studie har sökts inom området pedagogisk dokumentation och IKT i databasen Discovery och på Skolverkets hemsida. De sökord som användes var: early childhood education, documentation, ICT, preschool.

Förutsättningar för pedagogisk dokumentation

Alnervik (2013) behandlar pedagogisk dokumentation ur ett verksamhetsteoretiskt perspektiv. Resultatet visar att pedagogisk dokumentation kan fungera som ett förändringsverktyg i förskolan om det används under en längre tid. Arbetssättet medför att kunskapsnivån höjs genom att olika teoretiska resonemang vävs in i reflektion kring dokumentation, pedagoger blir således mer reflekterande över sin praktik. Studien visar att en förutsättning för arbetet med pedagogisk dokumentation är att verksamheten är anpassad därefter, både på enhets- och barngrupps nivå samt att arbetssättet kräver resurser i form av medarbetare och tid. Det är reflektionen mellan kollegor som det visar sig vara svårast att finna tid för (ibid.).

Holmbergs (2015) avhandling har för avsikt att undersöka hur pedagogisk dokumentation realiseras i vardagen och hur pedagoger uttrycker sig om dess syfte, möjligheter och svårigheter. Resultatet visar att pedagogisk dokumentation delvis uppfattades som ett svårt arbetssätt. Olika ramfaktorer, såsom tid, organisationsstruktur och utbildning påverkar pedagogers förutsättningar. Organisationsstrukturen medförde bland annat att pedagoger upplevde arbetet som stressande, och de uttryckte missnöje och frustration över att inte hinna fånga just ”det” ögonblicket. Det ansågs även svårt att leda och vara närvarande i en aktivitet med barn och samtidigt hinna dokumentera den. När pedagoger upplevde tidsbrist prioriterades arbetet med pedagogisk dokumentation bort. Pedagogisk dokumentation sågs som något som påverkade hela arbetslaget eftersom det kräver att alla i arbetslaget är involverade. Pedagogerna uttryckte att det var svårt att veta om arbetet genomfördes på ett korrekt sätt. Fokus i dokumentationerna var det som definierades som barns lärande, både individuella och kollektiva läroprocesser. Pedagogerna var intresserade av många olika aspekter av lärande, ibland valde de att se vad lärandet resulterade i, för att andra gånger se på vilka processer som ledde fram till ett möjligt lärande. Olika perspektiv kunde förekomma parallellt, både i planerade och oplanerade situationer. Pedagoger använde sina dokumentationer för att reflektera, utveckla, följa upp och utvärdera verksamheten samt för deras egen fortbildning. De tankar och idéer som växte fram i den gemensamma reflektionen sågs som meningsfulla (ibid.).

Holmbergs (2015) avhandling visar att förskolor som implementerat pedagogisk dokumentation under en längre tid beskriver arbetssättet som lättare och det användes som en metod för att driva verksamheten framåt. En förutsättning var att arbetet sågs som en naturlig och integrerad del i vardagen och att det fanns en samstämmighet inom arbetslaget för hur arbetet skulle utföras. Kontinuerlig fortbildning i arbetssättet ansågs viktigt. Avhandlingen visar att det fanns skillnader i vad pedagoger dokumenterar, hur de dokumenterade och hur dokumentationerna användes utifrån den ideologiska grund som en förskola vilar på. Holmberg hävdar vidare att det finns en motsättning mellan

arbetet med pedagogisk dokumentation och uppdraget i förskolans läroplan. Det systematiska kvalitetsarbetet innebär att förskolan hamnar i en konkurrenssituation och utvärderas av både huvudmän och vårdnadshavare. Ett exempel är föräldraenkäten som blivit ett underlag för vårdnadshavare att jämföra förskolor. Här uppstår en risk att arbetet med pedagogisk dokumentation fokuserar på att göra vårdnadshavare nöjda för att de ska ge bra betyg på föräldraenkäten (ibid.).

Dahlberg och Elfström skrev (2014) en artikel med syftet att beskriva hur pedagogisk dokumentation vuxit fram som arbetsätt i Sverige. De menar att diskursen om pedagogisk dokumentation kan fungera som en motkraft till konkurrensperspektivet på förskolan eftersom det är barns lärprocesser och meningsskapande som ska vara i fokus i arbetet. Pedagogisk dokumentation kan fungera som ett verksamt redskap för att utmana dominerande diskurser och föreställningar kring vad ett barn är, kan vara och borde vara. Detsamma gäller synen på kunskap, lärande och miljö. En förutsättning är att arbetssättet sker som en naturlig integrerad del av vardagen. Organisationen är viktig, den ska bygga på kollegial samverkan och en reflekterande kultur. Ett öppet och reflekterande synsätt är viktigt för att pedagoger ska kunna se bortom sina egna invanda föreställningar och istället se det som uppstår i mötet mellan dokumentation, barn och kollegor. Reflektion av dokumentation ska ses i relation till de grundläggande läroplansteoretiska frågeställningarna: varför, vad, hur. Det bildar underlag för etiska och didaktiska ställningstaganden. På så sätt kan barns lärprocesser utmanas samtidigt som det höjer pedagogers kompetens och verksamheten utvecklas. Det är viktigt att fokus inte enbart riktas på vad dokumentationen visar, utan pedagogen måste även vara delaktig och bejaka de händelser som utspelar sig här och nu i verksamheten (ibid.).

Barns delaktighet ses som självklar och värderas högt i den svenska förskoleverksamheten (Skolverket, 2010). Däremot menar Pramling Samuelsson och Sheridan (2003) att det tycks finnas en begränsad kunskap och otillräckliga verktyg i frågan. Meningen är att kunskap från dokumentation ska analyseras och tillämpas för att öka barns möjlighet till delaktighet. Vidare menar Pramling Samuelsson och Sheridan att den dokumentation av barns perspektiv som sker i förskolan är fragmentarisk och ostrukturerad. Det är sällan som den analyseras och sammanställs för att ge en helhetsbild av det förändrade lärandet som skett över tid på olika områden. Dessutom sätts den inte i förhållande till verksamhetens innehåll, organisation eller de förutsättningar barn fått. Således blir barns delaktighet inte alltid en pedagogisk fråga (ibid.).

Flertalet forskare ställer sig kritiska till förskolans dokumentationsarbete ur ett etiskt perspektiv i förhållande till barn (Lindgren & Sparrman, 2003; Emilsson & Pramling Samuelsson, 2012; Alnervik, 2013; Holmberg, 2015). Lindgren och Sparrman (2003) menar att förskolans dokumentationsuppdrag främst utgår från ett vuxenperspektiv och att det kan kränka barns integritet. För att undvika detta bör etiska förhållningsregler, likt god forskningssed, införas i dokumentationsarbetet. Det innebär att barn måste ge sitt samtycke till deltagande, erbjudas anonymitetsskydd och att materialets användningsområde är fastställt på förhand. Lindgren och Sparrman lyfter en diskussion som behandlar pedagogiskt dokumentation ur ett maktperspektiv. Pedagoger har övertaget eftersom de kan bestämma urval och innehar även ett tolkningsföreträde (ibid.). Även Emilsson och Pramling Samuelsson (2012) menar att den vuxna alltid har en högre maktposition än barnet, på grund av ålder och eftersom barnet är i en beroendesituation gentemot den vuxne. Det är även pedagoger som sätter upp målen för verksamheten och avgör när en uppgift är slutförd eller inte. Det kan få konsekvensen

att barn börjar uppträda på ett sätt enbart för att göra personen som dokumenterar nöjd. Hela arbetslaget måste därför föra diskussioner kring de etiska dilemman som uppstår i dokumentationsarbetet (ibid.).

Alnervik (2013) skriver att det är svårt för pedagoger att släppa fokus från det enskilda barnet i analysen av dokumentation. När fokus riktas på det enskilda barnet hamnar pedagogen lätt i en bedömande roll utifrån vad barnet presterar. Det är kontexten i vilken barn lär sig i som ska dokumenteras, inte det enskilda barnet. Förskollärare måste ständigt diskutera och reflektera över hur delaktiga barnen görs i den pedagogiska dokumentationen. För att barn ska kunna vara delaktiga krävs det att förskolläraren diskuterar och analyserar sitt eget förhållningssätt i frågan. Risken finns att barns delaktighet uteblir i dokumentationsprocessen och att det blir ett arbete som utförs enbart av förskollärare (ibid.). Även Holmberg (2015) menar att etiska aspekter ständigt måste vara närvarande och lyftas i arbetet med pedagogisk dokumentation. Ett sätt att ta hänsyn till dessa aspekter är att göra barn så delaktiga i dokumentationsarbetet som möjligt (ibid.).

IKT i dokumentation

Nilsens (2014) avhandling behandlar barns användning av datorplattor i förskolan. Hon fastslår pedagogens centrala roll vid barns användning av datorplattan eftersom pedagogens vägledning och didaktiska förhållningssätt är avgörande för vilka möjligheter till lärande som barn erbjuds. Petersen (2015) undersöker barns användande av appar kopplade till agens, då appens utformning påverkar i vilken utsträckning barn kan använda dem självständigt. Lindahl och Folkessons (2012) redogör utifrån sin forskning att pedagoger har en splittrad inställning mot implementering av IKT i förskolan, å ena sidan finns de som välkomnar den teknologiska utvecklingen och på andra sidan de som avvisar den. Sheridan, Williams, Sandberg och Vuorinen (2011) beskriver förskolläraryrket som en profession i förändring. I linje med styrdokumentens förändringar behöver förskollärare utveckla sin digitala kompetens både för idag och för framtiden (ibid.).

Masoumi (2015) har genomfört en intervju- och observationsstudie med avsikt att identifiera och beskriva vilken IKT som är integrerad i den svenska förskoleverksamheten. Resultatet visar fem användningsområden för IKT, varav det mest frekventa är för dokumentation och kommunikation. Med hjälp av digitalkamera och datorplatta skapar pedagoger individuella portfolios till barn, vilka ligger till grund för reflektion. En portfolio fylld med teckningar, foton och i vissa fall videofilm visar upp en bild av barnets utvecklingsresa. Att skapa barns portfolios och delge dem med vårdnadshavare ses som en stor del av förskollärares arbetsuppgifter. IKT användes också för kommunikation med vårdnadshavare, bland annat genom nyhetsbrev med beskrivningar av barngruppens aktiviteter och utveckling. Dessa delgavs till vårdnadshavare genom mejl, blogg eller extern plattform för kommunikation mellan hem och förskola (ibid.).

Alnerviks (2013) avhandling visar att förskollärare upplever motgångar i arbetet med pedagogisk dokumentation eftersom de inte har tillgång till eller fungerande IKT (ibid.). Detsamma menar Holmberg (2015), när ett arbetslag inte har tillräckligt mycket IKT uppstår dilemman om vem som ska förfoga över verktygen och vad som anses viktigt att dokumentera. När IKT finns används det enligt Alnervik (2013) främst för att ta bilder och filma aktiviteter i barngrupp. Att fotografera anses övergripande vara ett snabbt sätt att fånga situationer, medan pedagogers åsikter om videospelning går isär.

En del ansåg att det vara tids- och personalkrävande, andra ansåg att det var övervägande fördelar eftersom film kan fånga hela processer bättre. En del av pedagogerna menar att videoinspelning ger en bredare helhetsbild av en aktivitet i förskolan. De får syn på sin egen roll och sitt förhållningssätt, samt hur barn agerar i förhållande till dem, varandra och miljön. Pedagoger framhävde att den tekniska utvecklingen har förändrat förutsättningarna för dokumentation, framförallt digitalkameran i relation till den analoga kameran som de ansåg hade många begränsningar. De betonade att datorplattan, på grund av dess utformning, underlättade barns delaktighet och kollektiv reflektion. Ytterligare påpekades att vissa appar i datorplattan underlättade för dokumentationsprocessen och ledde till tidsvinster (ibid.).

Holmberg (2015) menar att pedagogers sätt att dokumentera har förändrats i och med den tekniska utvecklingen. Dagens IKT innebär fler möjligheter: digitalkameror möjliggör en större kvantitet av foton och datorplattan möjliggör redigering av bilder direkt i en app. Detta påverkar mängden material som produceras, vilket lätt kan leda till mängder av obearbetad dokumentation. Den pedagogiska dokumentationen begränsas om det blir för mycket material som inte bearbetas och analyseras. En annan begränsning är den ekonomiska aspekten, IKT är dyrt och förskolans resurser kan ha svårt att räcka till. Ny teknik kräver även att pedagoger utvecklar sin kompetens för att de ska kunna använda den, vilket inte alla pedagoger känner sig intresserade av att göra. När endast en del av pedagogerna utvecklar IKT-kompetens begränsas arbetet med pedagogisk dokumentation till få personens utförande, vilket leder till tidsbrist (ibid.).

I Klerfelts (2010) fallstudie framgår en beskrivning av hur IKT används i en förskola. IKT sågs som en naturlig del av barns vardag. I olika temaarbeten fick barnen tillgång till IKT för att dokumentera händelser. De fick senare möjlighet att reflektera kring dokumentationen tillsammans med barn, föräldrar och pedagoger. Pedagogerna upplevde att det var viktigt att barnen fick fånga saker ur deras egen synvinkel och påpekade att de inte behövde agera instruktörer. Även bildhantering och internetsökning ingick i barns användning av IKT, med stöttning av pedagog (ibid.).

Reflektion och sammanfattning av forskning

Flera studier visar (Alnervik, 2013; Emilsson & Pramling, 2012; Holmberg, 2015; Lindgren & Sparrman, 2003; Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003) att arbetssättet pedagogisk dokumentation inte är helt enkelt att implementera och att många problem, främst kopplade till etiska dilemman och frågan om barns delaktighet, uppstår i arbetet. Alnervik (2013) och Holmberg (2015) menar att förskollärare upplever hinder i arbetet med pedagogisk dokumentation eftersom de inte har tillgång till eller fungerande IKT (ibid.). När IKT finns används det främst för att dokumentera, men vilka möjligheter och utmaningar IKT kan medföra i hela arbetsprocessen pedagogisk dokumentation framgår inte i forskningen (Alnervik, 2013; Holmberg, 2015; Masoumi, 2015).

Teoretiskt perspektiv

Studien utgår från ett sociokulturellt perspektiv. Teorin valdes eftersom den förklarar hur människan påverkas och samspelar av fysiska och intellektuella artefakter. I denna studie ses IKT som en fysisk artefakt som förskollärare använder sig av i arbetet med pedagogisk dokumentation. Intellektuella artefakter är dels förskollärares kunskaper om hur IKT kan användas och fungera, men även förskollärares kunskaper om arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Enligt Säljö (2005) är de fysiska artefakterna beroende av de intellektuella och vice versa. Det sociokulturella perspektivet ger oss en god förståelse av förskollärares resonemang eftersom det förklarar hur människor påverkas av saker i sin omgivning. Förskollärares sätt att tänka och handla påverkas av vilken IKT och kunskap som finns i förskolemiljön. På så vis påverkar detta hur förskollärare utformar sitt arbete.

Vi ser IKT och arbetssättet pedagogisk dokumentation som medierande redskap, de är viktiga för förskollärares didaktiska arbete och för att föra lärprocesser framåt. Mediering kan definieras som en form av överföring av kunskap som sker när människan samspelar med kulturella artefakter eller med varandra. De föremål som människor dagligen använder är alla en del av en kulturell konstruktion. I den omgivande kulturen finns information som vägleder oss i användandet av olika objekt. Människan använder medierande redskap för att tänka, kommunicera, arbeta och lösa problem. Medierande redskap ses som centrala för hur människan lär och vad hon lär (Smidt, 2010).

Inom den sociokulturella teorin ses de kunskaper och färdigheter som mänskligheten besitter ha utvecklats mellan människor och genom samhällen över tid (Säljö, 2005). Kunskaper och färdigheter skiljer sig därmed åt, beroende på hur samhället runt om en individ ser ut. Människan har en förmåga att ta tillvara på erfarenheter, kunskaper och insikter, för att sedan utveckla och hålla liv i dessa över generationer. Förskolan ses som en social institution med en egen dynamik och utveckling. Målsättningar och ramar måste följas i enlighet med förskolans roll i samhället, men det finns också ett utrymme för förskollärare att bestämma hur verksamheten ska utformas (ibid.).

Artefakter är ett viktigt begrepp inom den sociokulturella teorin (Säljö, 2005). Kulturella artefakter är fysiska redskap som människan använder i sina handlingar och som är skapade för ett speciellt syfte. Dessa redskap är fysiska och intellektuella i sin karaktär. Fysiska artefakter är exempelvis en dator eller en digitalkamera och intellektuella artefakter är kunskapen om hur datorn eller digitalkameran kan användas eller de tankar som uppstår i relation till dem. Lärandet förändras när tekniken utvecklas, den tekniska utvecklingen är beroende av en samtidig utveckling av intellektuell kunskap (Säljö, 2005). Säljö menar att alla artefakter som är en del av en social praktik är medierande likväl som de är med och konstruerar den sociala praktiken de ingår i. Många medierande artefakter kan uppfattas abstrakta för personer som inte är förtrogna med dem. För att lära sig hur och under vilka villkor olika artefakter fungerar måste människan utveckla sin kontakt med redskapen genom att använda dem. Genom detta kan en person tillslut sägas bemästra redskapet och det blir en integrerad del av en praktik (ibid.).

Vidare menar Säljö (2005) att det i förskolan finns artefakter som är anpassade för olika typer av aktiviteter i verksamheten. Förskolan har ett specifikt kommunikativt mönster, de som är verksamma inom förskolan har lärt sig och anpassat sig att agera i det

specifika sammanhanget. Språket ses centralt inom den sociokulturella teorin, det är människans viktigaste redskap. Genom interaktion är människor medierande resurser för varandra, en dialog om en händelse medierar världen för en samtalspartner. Samtalet är och kommer alltid att vara den viktigaste arenan för lärande eftersom det är genom språket människan kommunicerar kunskaper. Genom att tala om olika händelser kan de analyseras. Människan utvecklar ständigt språket för att kunna delta i olika gemenskaper, för att tala om sådant som är intressant inom en viss praktik och för att kunna organisera sig i en kollektiv verksamhet (Säljö, 2005).

Metod

Följande avsnitt redogör för studiens förfaringssätt, inledningsvis beskrivs studiens metodval. Därefter beskrivs hur urvalsproceduren gick till och genomförandet av intervjuerna. Sedan redogörs hur det insamlade materialet bearbetades för att slutligen diskutera studiens tillförlitlighet. De etiska ställningstaganden som gjorts beskrivs genomgående i metoddelen.

Val av metod

I studien genomfördes semistrukturerade intervjuer för att kunna besvara den övergripande frågeställning om hur förskollärare resonerar om att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation. Bryman (2011) menar att semistrukturerade intervjuer är en lämplig metod för att låta människors resonemang komma till uttryck i deras egna ordval och i deras kontext. Metoden ger enligt Löfgren (2014) möjligheten att tillägna sig förskollärares didaktiska erfarenheter och kunskaper, vilket är viktigt för att lyfta fram variationen i olika förskolor och förskollärares arbetssätt i förhållande till förändringar i svensk förskola som helhet. Semistrukturerade intervjuer innebär vidare att ordningsföljden på frågor kan variera mellan intervjuer och att uppföljningsfrågor ställs för att få intervjupersonen att utveckla det som uppfattas som relevant för studien (Bryman, 2011).

I studien valdes att använda ljudupptagning för att spela in samtalen vid intervjutillfällena eftersom det är svårt att hinna anteckna allt som sägs i en intervju och att delar av samtal lätt glöms bort. Ljudupptagningar möjliggör att intervjuaren kan fokusera på att lyssna på det som intervjupersonen berättar (Löfgren, 2014). De intervjuade förskollärarna tillfrågades om godkännande för ljudupptagning vid intervjutillfället, i enlighet med vetenskapsrådets (2011) etiska principer om god forskningssed. Ljudupptagning gjorde det möjligt att skriva ut intervjuerna ordagrant vilket sedan användes som grund för den tematiska analysen. Det gjorde det även möjligt att gå tillbaka till intervjuerna vid senare tillfällen, vilket underlättade bearbetningen.

Urval

Sammanlagt intervjuades tio förskollärare på nio förskoleenheter. Deltagarnas ålder och antal yrkesverksamma år varierade. Då alla yrkesverksamma förskollärare är ålagda att arbeta gentemot läroplanens mål valde vi att inte lägga någon vikt vid de intervjuade förskollärares ålder, kön eller antal yrkesverksamma år. En första avgränsning gjordes till de 1054 förskolor som fanns på stadens hemsida. Det innebar att det skulle bli praktiskt möjligt för oss att besöka förskolorna då vi båda är bosatta i den berörda staden. Den första avgränsningen kan därmed till viss del betraktas som ett bekvämlighetsurval (Bryman, 2011).

Förskoleverksamheten i Sverige består både av kommunala och enskilt drivna förskolor med olika pedagogiska inriktningar. Vi ville höra förskollärares resonemang generellt, och inte utifrån någon specifik pedagogisk inriktning eller styrning, eftersom samtliga förskolor är ålagda att arbeta utifrån förskolans läroplan (Skolverket, 2010). I den andra avgränsningen lades därför ingen vikt av vilken pedagogisk inriktning eller i vilken form förskolan drevs. Genom slumpmässigt urval valdes 400 förskolor ut (Bryman, 2011). På stadens hemsida sorterades förskolorna i slumpmässig ordning och de 400 översta kontaktades. En förskola betraktas som en sluten offentlig miljö som kräver

tillträde (Bryman, 2011). Vi ansökte om tillträde genom att skicka ett missivbrev (bilaga 1) via e-post, mejlet skickades till förskolechefer. I vårt mail uppmuntrades förskolecheferna att vidarebefordra missivbrevet till verksamma förskollärare på sina respektive enheter. Vi fick sedan svar av tio förskollärare att de var intresserade av att bli intervjuade. Tio intervjuer ansågs vara tillräckligt underlag utifrån studiens omfång och tidstillgång.

De tio förskollärarna som svarat att de var intresserade av att bli intervjuade kontaktades via mejl, och tid för intervjuer bokades in på förskollärarnas respektive arbetsplatser. Genom denna urvalsmetod säkerställdes på ett tidigt stadium att samtliga intervjupersoner var utbildade förskollärare och att de var öppna för att dela med sig av sitt resonemang av att använda IKT i samband med pedagogisk dokumentation. Detta kan betraktas som ett målinriktat urval (Bryman, 2011). I enlighet med vetenskapsrådets (2011) rekommendationer kring god forskningssed informerades intervjupersonerna genom ett missivbrev om studiens syfte och att det var frivilligt att delta. Intervjupersonerna informerades även om att deras personliga uppgifter skulle behandlas varsamt och med största möjliga konfidentialitet.

Genomförande

Inför intervjuerna konstruerades en intervjuguide (bilaga 2). Intervjuguiden bestod av öppna frågor och främst fungerade som ett stöd vid intervjusituationen (Bryman, 2011). Frågeställningarna i intervjuguiden var uppbyggd enligt tre teman: tillgänglig IKT på förskolan, pedagogisk dokumentation och arbete med IKT i den pedagogiska dokumentationen. Intervjuerna genomfördes på förskollärarnas respektive arbetsplatser, i alla förutom ett fall intervjuades förskollärarna enskilt. En intervju genomfördes med två förskollärare samtidigt, förskollärare 1 och förskollärare 2, det skedde på deras önskemål.

Intervjuerna genomfördes i avskilda rum, inga barn fanns i närheten under intervjuerna. Samtliga intervjuer spelades in med hjälp av ljudinspelning på smartphones efter att intervjupersonerna gett sitt skriftliga godkännande till detta genom ett samtyckesbrev (bilaga 3). Samtliga deltagare hade innan påbörjad intervju undertecknat ett samtyckesbrev där de informerades om att deras deltagande var frivilligt och att de kunde avbryta när som helst (Vetenskapsrådet, 2011). I samtyckesbrevet upplyste vi även att fullständig anonymitet gäller, och att det material vi samlat in endast kommer att användas för vår egen bearbetning och analys (ibid.).

Intervjuerna var i genomsnitt 40 minuter långa, med en variation mellan 64 minuter som längst och 14 minuter som kortast. På samtliga förskolor erbjöds en rundvandring i förskolans miljö. Det som sades under rundvandringen ingår inte i den inspelade empirin, men det underlättade för vår förståelse av det förskolläraren beskrev och berättade under själva intervjun.

Bearbetning

Samtliga intervjuer var relevanta för vår problemformulering, därför skrevs alla ljudupptagningarna ut. Det utskrivna materialet innehåller inga namn eller uppgifter som kan kopplas samman med de intervjuade personerna eller de förskolor de arbetade på. I bearbetningen fanns alltid studiens syfte nära till hands för att kunna fokusera på vad som var relevant för studiens resultat. Materialet bearbetades med tematisk analys för att urskilja det som förskollärarna ansåg som viktigast. Enligt Löfgren (2014) finner

man teman genom att uppmärksamma sådant som intervjupersonen återkommer till vid flera tillfällen, eller som de poängterar särskilt engagerat under intervjun. Teman bildades utefter det som framgick som särskilt viktigt för de intervjuade förskollärarna, inte utifrån den konstruerade intervjuguiden. Tematisk analys användes eftersom syftet med studien var att undersöka förskollärares resonemang om att använda IKT i pedagogisk dokumentation, det vill säga olika människors berättelser av samma fenomen (ibid.).

Vi, Helena och Malin valde att skriva ut hälften av intervjuerna var, genom att kategorisera materialet utefter intervjuguiden. Därefter läste vi igenom varandras utskrifter och tillsammans urskilde teman. Vi färgmarkerade text utifrån de olika teman som började växa fram, varpå vi sorterade in empirin under varje rubrik och gjorde en sammanställning. Fyra teman identifierades i förskollärarnas berättelser: *IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation, barns delaktighet, förskollärares didaktiska arbete* samt *etiska dilemman*. Ur detta har vi gjort en analys, där vi identifierat mönster inom varje tema och även tittat på relationen mellan de teman som presenteras i resultatet.

Tillförlitlighet

Studien avser inte att ge en absolut sanning av ett fenomen, då en tolkning är oundviklig. Förskollärare tolkar själva förskolans läroplan (Skolverket, 2010) i första ledet sedan tolkar vi vad de säger. Studiens syfte har genomsyrat arbetets gång för att säkerställa studiens tillförlitlighet. Syftet ligger till grund för frågeställningarna i intervjuguiden och det var en ledstjärna under intervjuerna och bearbetningen av dessa. Intervjupersonerna informerades initialt om studiens syfte för att även de skulle hållas fokuserade på ämnet och inte sväva ut för mycket. Även om detta kan ha färgat respondenternas svar så fann vi det nödvändigt för att skapa samstämmighet mellan intervjupersonerna med avsikt att få ett överskådligt och fokuserat material att utgå ifrån (Bryman, 2011).

Undersökningen är inte avsedd att kunna generaliseras, utifrån denna studie kan vi endast få en inblick i förskollärares resonemang. Studien är snarare till för att ge en djupare förståelse för hur IKT och pedagogiska dokumentation används i den svenska förskolan (Bryman, 2011). De förskollärare vi intervjuade är alla verksamma inom samma stad. Det går därför inte att säga om deras beskrivna arbetssätt med IKT och pedagogisk dokumentation kan vara representativt för förskollärare över hela landet (ibid.). I tolkningsprocessen har vi varit medvetna om att våra egna erfarenheter, värderingar och andra teoretiska utgångspunkter påverkat hur vi uppfattat och tolkat det förskollärarna gett uttryck för. I och med denna medvetenhet har vi strävat efter att vara så objektiva som möjligt i de slutsatser vi dragit.

Resultat

Nedan presenteras studiens resultat utifrån de fyra teman som identifierades som viktigast i förskollärarnas berättelser om användningen av IKT i pedagogisk dokumentation. Inledningsvis ges en kortfattat beskrivning på den IKT som fanns tillgänglig på förskollärarnas arbetsplatser. Därefter presenteras resultatet med utgångspunkt i den övergripande frågeställningen, *Hur resonerar förskollärare om att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation?* Resultatet är indelat i fyra kategorier: *IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation, barns delaktighet, förskollärarens didaktiska arbete samt etiska dilemman.*

Tillgänglig IKT

För att förtydliga beskrivningen av den IKT som fanns tillgänglig på förskollärarnas arbetsplatser har vi delat in dem i fysiska verktyg och programvaror.

Fysiska verktyg: På samtliga förskolor fanns datorplatta, stationär dator, bärbar dator, skrivare och digitalkamera. Andra förekommande fysiska verktyg var projektor, mobiltelefon, OH-apparat, mikroskopögg och bildskärm.

De programvaror som användes var: PowerPoint, Instagram, Förskoleappen, YouTube, PicCollage, BookCreator, StopMotion, Fluidity, LineArt, Gravitarium, Glow and Draw, Instaframe, QR-reader/creator och SnapGlide.

IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation

Det första temat syftar till att ge en beskrivning över förskollärarnas resonemang och arbetssätt. Temat delas upp i två undergrupper där den första beskriver utmaningar och möjligheter med att använda IKT i den pedagogiska dokumentationens olika delmoment. Den andra beskriver förskollärarnas resonemang för hur IKT och pedagogisk dokumentation kan användas på nya kreativa sätt.

Möjligheter och utmaningar

Detta avsnitt ger en övergripande beskrivning över de möjligheter och utmaningar förskollärarna tog upp med att använda IKT i den pedagogiska dokumentationens olika delmoment. Förskollärarna beskriver IKT som användbara verktyg som kan underlätta deras arbete med pedagogisk dokumentation. En förskollärare uttrycker sig så här gällande att använda IKT för pedagogisk dokumentation:

Vi har bestämt att satsa på appar som underlättar att dokumentera...Eftersom man kan ta bilder som hamnar på datorn, kan du återkomma till dessa när du vill, vilket gör det till ett verktyg för pedagogisk dokumentation ... Man turas om på fredagar och får en timme var att titta på råmaterialet som har samlats in, texter, bilder och filmer. (Förskollärare 4)

Möjligheterna låg i den varierande användningen av IKT i hela dokumentationsprocessen och att IKT kunde underlätta arbetet med pedagogisk dokumentation. IKT kan användas som lagringsbas för dokumentation vilket skapar möjlighet för förskollärarna att återkomma till dokumentationen vid senare tillfällen. Dessutom gör IKT att dokumentationen blir tillgängligt för alla i arbetslaget

Förskollärarnas användning av IKT varierade i den pedagogiska dokumentationens olika delar. Samtliga förskollärare såg möjligheten av att använda IKT i *insamling* av dokumentation:

Vi använder först och främst iPad när vi dokumenterar, vi fotar och filmar (Förskollärare 1)

Jag filmar små snuttar, ca 10 sek långa intervaller...blir något misslyckat kan jag ta bort det direkt (Förskollärare 3)

Jag brukar använda diktafonen i drama, i en samarbetsövning där de ska bygga ihop ett pussel tillsammans (Förskollärare 7)

Insamling av dokumentation skedde på varierande sätt men främst genom att ta bilder, spela in film eller göra ljudupptagningar. Ljudupptagningar skedde både via inspelningsfunktionen på datorplattan men också via en programvara som skapade QR koder med röstinspelning. Att föra anteckningar i digitala anteckningsblock på en datorplatta förekom också. I detta moment sågs IKT som ett bra och användbart verktyg eftersom det fångar och bevarar olika situationer och tankar på ett snabbt och smidigt sätt. Utöver den egna användningen såg förskollärarna möjligheten att barn kunde använda IKT för att dokumentera. Det som främst dokumenterades med IKT var olika temaarbeten, där man hade ett uttalat syfte och fokusering. En förskollärare berättade att:

Barnen fotar med iPad utifrån temat årstider själva (Förskollärare 2)

I delmomentet *bearbetning* användes IKT som ett verktyg för att arbeta vidare med det insamlade råmaterialet. Både förskollärare och barn var involverade i denna process. IKT möjliggjorde bearbetning av dokumentation genom bildredigering för en senare analys eller för att synliggöra verksamheten.

Vi använder oss av PicCollage och kan skicka via WiFi ner till vår skrivare ... Barnen jobbar själva i PicCollage också. För det är det som är så enkelt idag, när man har en lärplatta, barnen kan gå in direkt och kolla på bilderna, välja ut, eller man kan som vuxen också snabbt gå in och göra ett kollage av de bilder som barnen har varit väldigt intresserade av eller det arbete de har varit väldigt intresserade av och bara skriva ut snabbt och föra det tillbaka till dem. (Förskollärare 6)

I bearbetningen användes främst olika programvaror. Bildredigeringsprogram var den programvara som användes mest, för att konstruera fotokollage, ibland med text. Andra programvaror som användes var de som kan skapa böcker och film. I detta moment var det viktigt att datorplattan var trådlöst kopplad till en skrivare. Att inte kunna skriva ut direkt från datorplattan hindrade bearbetningen eftersom det inte ansågs finnas tid att föra över bilder till en stationär dator för att sedan skriva ut. En förskollärare berättar:

En jättekrånglig sak när man pratar pedagogisk dokumentation är att vi inte kan skriva ut direkt från paddan. Vi har WiFi och allt, men vår skrivare är inte trådlös (Förskollärare 9)

Det resulterade i att mycket material som förskollärarna önskade skriva ut och reflektera över blev liggande i datorplattan. Hur och vilken bearbetningen som gjordes var beroende av vem dokumentationen riktades till och om avsikten var att synliggöra verksamheten eller att analysera den. När IKT användes för att synliggöra verksamheten

för vårdnadshavare användes appar där förskollärare la in bilder och skrev text för att sedan skicka till vårdnadshavares mobiltelefoner.

Instagram, det har vi precis börjat med ... det här kontot är till för föräldrarna (Förskollärare 9)

När dokumentationen främst var avsedd för barnen omarbetades rådata och skrevs ut för att möjliggöra reflektioner tillsammans med barnen. Dessa två motiv till bearbetning förekom parallellt. En förskollärare bearbetade bilder med en programvara och la tillsammans med barnen in ljudinspelningar med QR koder. Detta skrevs sedan ut och sattes upp på väggen för både barn och vårdnadshavare att ta del av. Vårdnadshavarna hade en QR scanner i sina privata mobiltelefoner och barnen kunde använda förskolans datorplatta för att scanna av och ta del av vad de själva och andra barn berättade om sina bilder. Förskolläraren berättade:

De får välja om vi ska skriva eller om de vill göra en QR-kod, det är en app där de pratar in (Förskollärare 5)

I delmomentet *analys* framkom att endast en del av förskollärarna använde IKT. Förskollärarna menade att de inte hade tillgång till den IKT som krävdes för att det skulle kunna genomföras. En förskollärare uttrycker sig så här gällande den problematiken:

Det är ett stort problem då man jobbar med en iPad och en barngrupp, för det funkar inte med en iPad med nio barn, för det är ju ingen som ser då (Förskollärare 5)

En utmaning i arbetet består således av bristen på IKT som kan möjliggöra en gemensam analys med barn och kollegor. Förskollärare såg sig begränsade av datorplattans utformning i reflektion tillsammans med barn och kollegor på grund av skärmens storlek, önskvärt var att många skulle kunna reflektera tillsammans. I de fall förskollärare inte kunde projicera upp dokumentation till ett större format skrevs bilder ut eller så skedde reflektionerna med två till fyra barn åt gången vid en stationär dator eller datorplatta, detta ansågs vara både personal- och tidskrävande. En annan förekommande lösning för att möjliggöra reflektion och synliggöra verksamheten för barn och föräldrar var att ha rullande bildspel i mindre fotoramar. Viss typ av IKT gjorde det möjligt för barn och förskollärare att gemensamt återbesöka en situation vilket hjälpte till att starta den reflekterande analysen. En förskollärare uttryckte sig så här:

Jag kan inte föreställa mig en reflektionsstund, antingen före eller efter aktiviteten, utan IKT, projektor och dator... Att man måste kunna återkomma till den kreativa processen man var i och då är det lättare med IKT (Förskollärare 4)

Projektörer och storbildsskärmar gjorde så bilder och film kunde ses av många barn och pedagoger samtidigt, vilket ansågs skapa en mer levande reflektion. Gemensamt i alla förskollärares resonemang var den positiva attityden till införandet av IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Dock fanns det stor variation kring huruvida de såg att möjligheten införlivades på förskolan. Brist på IKT påverkade den pedagogiska dokumentationen, de förskollärare som ansåg att de inte hade tillräcklig

IKT upplevde att de inte kunde utföra arbetet som de skulle önska. De var precisa i den IKT de önskade till verksamheten.

Alltså hindret är att vi inte har rätt grejer, alltså jag skulle vilja ha en stöttålig kamera, jag skulle vilja ha en projektor, alltså det finns ju jättemycket grejer för att kunna utveckla det (Förskollärare 1)

Vi kan inte skriva ut från iPaden, eftersom vi inte är inkopplade på internet, och jag tror inte att vi kan göra det även om vi blir inkopplade, för det ligger en kostnad i det också, så efter 15 år står vi där med en iPad som inte ens är kopplad till datorn, som inte ens kopplad till skrivare, förstår du (Förskollärare 8)

Citaten indikerar på ett glapp mellan förskollärares behov och förskolans tillgång på IKT. Alla förskollärare var positiva till att IKT fördelaktigt kunde användas i den pedagogiska dokumentationen. Det fanns ofta önskemål om utökning av IKT, dock fanns sällan de ekonomiska resurserna. Det var ofta upp till förskollärarna själva att hitta de tekniska lösningar som fungerade, exempelvis att hitta sätt att överföra bilder till en dator eller att projicera upp en bild till ett större format. I ett fall hade förskolläraren privat köpt in den IKT som hon ansåg sig vara i behov av i sitt arbete. Det förekom även att förskollärare använde privat IKT i form av egna mobiltelefoner för att ta eller skicka bilder. För att hitta tekniska lösningar som fungerade eller för att veta vilken IKT som kunde vara relevant i arbetet sågs främst det personliga intresset och kunskapen om teknik som de viktigaste faktorerna. En förskollärare förklarade att:

Jag är ju själv väldigt road av teknik och tekniska hjälpmedel, så att jag var också den första som på den här förskolan, tillsammans med min kollega, som fick en lärplatta (Förskollärare 6)

På grund av det personliga intresset och deras kunskaper om IKT upplevde förskollärarna ofta att det var upp till dem som enskilda individer att driva och implementera IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Bristande intresse eller kunskap hos övriga medarbetare samt bristfällig tillgång till IKT för alla i arbetslaget vävdes in i förskollärarnas resonemang:

Men sen finns det många pedagoger som har jättesvårt för IKT, de tycker inte att det är kul. De fotar inte med våra kameror, de filmar inte. De lär sig endast vad de behöver, en mobiltelefon till exempel...och vi kunde ju inte tvinga dem heller ... Jag skulle vilja dela ansvaret, jag skulle vilja att alla kunde det här att vi alla hade varsin iPad (Förskollärare 9)

Man skulle säkert kunna komma in i det om man hade sin egen iPad (Förskollärare 5)

Bristen av digital kompetens hos medarbetare framkom som en utmaning till att fullt ut implementera IKT i den pedagogiska dokumentationen. När inte alla på en avdelning hade likvärdiga kunskaper hamnade ansvaret på en person, förskolläraren. Ovanstående citat indikerar en önskan om mer IKT och mer utbildning för hela arbetslaget, inte bara för förskollärarna själva. Förskollärarna i vår studie ansåg själva att de hade den kompetens som behövdes, och därför var det ofta upp till dem att utbilda och involvera kollegor. Om fler i arbetslaget behärskade IKT och arbetsprocessen pedagogisk

dokumentation sågs det som något som kunde underlätta känslan av att vara den som ensam drev arbetet. För att kunna behärska IKT ansåg förskollärarna att tillgång och tid var avgörande faktorer. När det till exempel bara fanns en datorplatta på en avdelning innebar det att den som var mest förtrogen med redskapet också var den som förfogade över det. Kollegor som inte var lika förtrogna med redskapen fick då heller aldrig möjligheten att bli det. Att ha varsin eller åtminstone fler datorplattor per arbetslag sågs som önskvärdt. Det var inte bara mellan kollegor som det uppstod en form av konkurrens om datorplattan. Förskollärare uttryckte att det är problematiskt att använda datorplattan som ett arbetsverktyg eftersom den var väldigt åtråvärd för barn att förfoga över:

Jag tycker som pedagog att det är svårt med iPad i barngrupp, för en del blir så fokuserade. Det är bara iPad, de kan nästan gå över lik, de kan göra vad som helst bara för att få paddan. De blir...nästan besatta. Så det tycker jag är svårigheten (Förskollärare 5)

För dom är det en leksak och för oss är det ett arbetsverktyg, så vi borde ju inte dela med dem, så egentligen skulle vi ha så att vi hade två. En till barnen och en till oss (Förskollärare 1)

Att få barnen att få ett lärande ur plattan och inte bara se den som en leksak (Förskollärare 2)

På förskollärare 1 s förskoleavdelning delade förskollärarna och barnen på de tillgängliga datorplattorna. I dessa datorplattor hade pedagogiska appar, med bestämt lärandesyfte, laddats ner till barnen. När förskolläraren tog fram datorplattan för att använda den som ett arbetsverktyg till pedagogisk dokumentation ville barnen istället ägna sig åt de pedagogiska apparna. Att behöva dela datorplattan med barnen kunde alltså ses som en utmaning i förskollärarens dokumentationsuppdrag. Vissa förskolor hade löst denna problematik genom att inte ha några pedagogiska appar nedladdade på datorplattan, den sågs endast som ett arbetsverktyg för barn och vuxna i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. På de förskolor där det fanns flertalet datorplattor kunde vissa vara till för pedagogiska appar och andra som arbetsverktyg för förskolläraren och kollegor. Sammanfattningsvis ses IKT som möjliggörare i arbete med pedagogisk dokumentation, men i användandet kan förskolläraren möta utmaningar.

Kreativ användning av IKT i pedagogisk dokumentation

De förskollärare som ansåg sig ha tillräcklig tillgång på IKT och ett delat ansvar i arbetslaget använde IKT i den pedagogisk dokumentation på ett kreativt sätt. Arbetet med IKT och pedagogisk dokumentation beskrevs som enkelt och lockade till ett lekfullt användande. När förskollärare inte begränsades av resurser i form av tid och kompetens kunde ett enkelt arbetssätt utvecklas för att passa alla involverade. En förskollärare beskrev att stor tillgång på IKT gjorde arbetet med pedagogisk dokumentation enkelt:

Vi har totalt 6 st datorplattor på 5 pedagoger, vi har en över... så det är väldigt bra och enkelt (Förskollärare 7)

En annan förskollärare beskrev att personalen fått tid att lära sig använda IKT tillsammans med kollegor:

Pedagogerna fick jobba med IKT på en nätverksträff. Pedagogerna fick skapa en egen film utifrån ett tema barnen arbetade med (Förskollärare 4)

Det fanns ett behov av att förskollärare och kollegor skulle lära sig använda IKT själva innan de kunde involvera barnen i arbetet:

För det är ju så, man måste också ha tid att själv sätta sig in i arbetet innan man kan föra det vidare (Förskollärare 6)

När förskollärarna upplevde att det fanns tillräckligt mycket IKT och tid för dem själva och kollegor att sätta sig in i verktygen användes IKT i hela arbetsprocessen pedagogisk dokumentation. Detta medförde att förskollärarna såg fler möjligheter i den pedagogiska dokumentationen. Kollegor och barn blev mer involverade i arbetsprocessen och de använde IKT på ett lekfullt och kreativt sätt.

Vi projicerade bilder på golvet, i taket, på väggarna, vi flyttade på den, vi satte upp papper så att de fick rita och vara i bilden. En pedagog stod och höll i projektorn och den andra fotade, och barnen hade också kamera och fotade (Förskollärare 6)

Eftersom vi har tillgång till så mycket teknik och kan välja, så har vi både möjligheten men också kravet att skapa vackra dokumentationstavlor ... Man kan jobba med IKT, pedagogisk dokumentation och kreativitet på väldigt enkelt sätt, bara verktygen och viljan finns (Förskollärare 4)

När vi jobbar med stop-motion filmer får barnen en QR-kod kopplad till filmen. De fick kopior på denna som de kunde dela ut, man fick sedan scanna koden för att få se filmen (Förskollärare 10)

Förskollärare beskrev många möjligheter till att skapa, bearbeta och visa dokumentationen. På en förskola hade de byggt en träkub som täcktes av en vit duk. I den kunde barnen sitta medan en förskollärare projicerade bilder in i kubens sida. IKT sågs som ett verktyg som hjälpte förskollärarna och barnen i den ständiga processen som pedagogisk dokumentation innebär. IKT ansågs hjälpa förskollärarna att utveckla nya och kreativa tillvägagångssätt för pedagogisk dokumentation. IKT och pedagogisk dokumentation upplevdes som ett lustfyllt och kreativt arbetssätt så länge det fanns tillgång på IKT och en vilja hos pedagogerna. Ett exempel på kreativt sätt att involvera IKT i pedagogisk dokumentation var att använda mikroskopägget. En förskollärare beskrev arbetet med IKT och pedagogisk dokumentation på det här sättet:

Barnen måste få tid för att undersöka själva verktyget för att sedan kunna undersöka andra saker med verktyget. Till slut tog vi bilder på blommor, löv, jorden. Vi kunde se fantastiska saker, småkryp som hade tänder, vi har till och med lyckats ta bild på dagmaskens mun och snigelns öga (Förskollärare 4)

Barnen fick möjlighet att undersöka verktyget för att senare arbeta med det inom ett tema. Det som dokumenterades med hjälp av mikroskopägget hamnade per automatik i en mapp på förskollärarens dator. Förskolläraren kunde tillsammans med barnen direkt gå in och analysera bilderna eller projicera upp dem på för att starta en reflektion. Förskolläraren förtydligade även barnets behov av att få möjlighet att göra IKT till sitt eget verktyg, vilket också gällde för förskollärarna och kollegor. Sammanfattningsvis

beskriver detta tema att förskollärare med rätt utrustning och tillräckligt med tid, kan erövra IKT och göra det till en tillgång i arbetet med pedagogisk dokumentation.

Barns delaktighet

Tema två innehåller resonemang som stödjer att IKT kan främja barns delaktighet i pedagogisk dokumentation. Barn blir delaktiga i hela processen om de får möjlighet att själva testa och utforska IKT så att de sedan kan skapa dokumentationer på egen hand. I förskollärarnas resonemang framgick att IKT kan främja barns delaktighet i samtliga delar av den pedagogiska dokumentationen:

Det är så lätt att involvera barnen och det gillar jag... Det fångar barnen till reflektioner och diskussioner (Förskollärare 2)

Här kan barnen själva gå in och titta och reflektera vad vi gjort (Förskollärare 3)

Förskollärare 3 refererar till en datorplatta som byggts in i ett skåp. Datorplattan är i barnens nivå och i den rullar dokumentation i form av film som barnen kan ta del av när de själva känner för det. Förskollärarna beskrev barnens delaktighet som en viktig aspekt i den pedagogiska dokumentationen:

Det är ett verktyg för pedagogerna, men barnen måste vara inblandade däri. För att annars kommer vi inte någonstans (Förskollärare 10)

Vi ser att barnen måste vara delaktiga (Förskollärare 4)

IKT ses som ett verktyg som hjälper barnen att bli delaktiga i den pedagogiska dokumentationen. Barn hade möjlighet att själva använda IKT och påverkade således vad som skulle dokumenteras och hur. Barnen kunde själva fota eller filma, bearbeta sitt material och reflektera över det tillsammans med övrig barngrupp. Förskollärare beskrev IKT som ett verktyg som kunde fånga barn och få dem involverade i arbetet. På så vis blev de mer delaktiga i diskussioner och reflektioner kring dokumentationerna. Förskollärarna använde olika metoder för att öka barns delaktighet i hela dokumentationsprocessen. Delvis genom att låta barnen få tid att lära sig använda IKT och sedan ge barnen frihet att prova verktygen själva.

Barnen jobbar själva i PicCollage .. barnen kan gå in och kolla på bilderna och välja ut de bilder de är väldigt intresserade av, och bara skriva ut snabbt (Förskollärare 6)

Barnen gjorde manus, det var första gången för barnen med den appen. Det var lite svårt till en början men gick bra. Vi hade senare en biopremiär, där alla smågrupper fick visa den film de hade gjort (Förskollärare 10)

Barn måste också få göra IKT till sitt eget verktyg (Förskollärare 4)

För att barn skulle kunna vara delaktiga i hela dokumentationsprocessen krävdes det att de fick tillgång till IKT och möjligheten att undersöka verktygen, så att de kunde göra verktygen till sina egna. Barnen fick till exempel ta bilder, redigera dem i olika appar och göra böcker och filmer på egen hand.

Avgörande för barnens delaktighet och användande av IKT var dels tillgänglig IKT men också förskollärarnas inställning. Förskollärares resonemang kring barns delaktighet i användandet av IKT skiljde sig åt mellan förskolorna, även om samtliga förskollärare såg barns delaktighet som något viktigt. Flera förskollärare talade om visionen att helt överlåta dokumentationsprocessen till barnen och utveckla arbetssättet med det som strävansmål. Medan ett fåtal förskollärare behöll kontrollen av IKT hos personalen och beskrev det som ett verktyg för pedagoger.

*Barnen använder inte iPad för att fota eller filma någonting utan det är vi
(Förskollärare 8)*

*Barnen fotar och filmar ibland, eller säger vad de vill att vi ska fota eller filma
(Förskollärare 7)*

*...eller så är det något barn som en vacker dag känner för att ta 270 bilder och
då gör den det (Förskollärare 6)*

Trots att samtliga förskollärare såg barns delaktighet som viktig varierade barns inflytande över IKT på förskolorna. På enstaka förskolor var användningen av IKT helt vuxenstyrd och på andra förskolor kunde barnen fritt använda dem i dokumentationsprocessen. Det kunde innebära att det alltid låg en datorplatta tillgänglig för barnen om de spontant kände för att dokumentera något på egen hand. Det mest förekommande förhållningssättet var att barnen hade tillgång till IKT ibland, när de själva bad om det. I förskollärarnas resonemang var delaktighetsaspekten viktigast i analysfasen av dokumentationsprocessen. Reflektion tillsammans med barnen sågs som en viktig del i den pedagogiska dokumentationen.

*... involvera barnen i reflektionen ... få dem att kunna påverka sin situation ...
fundera lite vidare och djupare i vad vi faktiskt gör och vad det resulterar i,
hur vi kan gå vidare nästa gång (Förskollärare 2)*

*Och med hjälp av projektorn kan vi samlas fler kring en bild. Vi ser att när det
är fler som samlas kring en bild eller en dokumentation så blir den mer
levande, ju mer som samlas. Alltså föreställ er att prata med tre barn om en
bild och prata med sju barn som tolkar bilden på helt annat sätt, därför är det
ett underbart verktyg för att jobba med pedagogisk dokumentation
(Förskollärare 4)*

Förskollärarna menade att ju fler barn som deltar, desto fler perspektiv kan tas upp och det gör reflektionen mer levande och utvecklande. En aspekt var därför att hitta rätt forum och IKT för en gemensam reflektion med barnen. En förskollärare upptäckte till exempel att matsituationen var den stund på dagen då barn och vuxna kommunicerade mest med varandra. Den valde då att skriva ut dokumentation och sätta på väggarna vid matborden, vilket medförde att barnen analyserade bilderna mer. På förskolorna var främst datorplatta i kombination med projektor eller en större skärm en viktig bidragande faktor för att involvera barnen i reflektion. Den gemensamma inställningen var att barn kan göras mer delaktiga genom användningen av IKT i den pedagogiska dokumentationen.

Förskollärarens didaktiska arbetssätt

Det tredje temat redogör för hur pedagogisk dokumentation med IKT kan hjälpa förskollärare att utveckla sitt didaktiska arbete. En avsikt med pedagogisk dokumentation är att utveckla förskoleverksamheten och föra det didaktiska arbetet framåt. Förskollärarna ansåg att användandet av IKT i pedagogisk dokumentation möjliggör att sparad material blir lätt att gå tillbaka till och reflektera över. Det sparade materialet fungerade som underlag för att föra det didaktiska arbetet framåt.

I reflektionsstunden med barnen brukar vi projicera bilder och filma deras uttryck och anteckna vad de säger. Frågan blir då vad vi ska göra nu, hur ska vi utmana dem vidare (Förskollärare 10)

Vår tanke är att vi alltid ska ha ett material att gå tillbaka till, film eller bilder (Förskollärare 9)

Med hjälp av IKT samlas dokumentationer ihop, exempelvis genom bildredigeringsprogram, och de blir lätt för förskollärare att återbesöka. Förskollärarna fotade, antecknade och filmade delar i verksamheten för att, tillsammans med kollegor och barn, använda dokumentation som underlag för att föra sina arbetsprocesser framåt. Utifrån barnens och förskollärarnas tankar utvecklades verksamheten för att utmana tankar och läroprocesser vidare.

Man får väldigt mycket ut av att kunna diskutera och reflektera kring saker (Förskollärare 7)

När man dokumenterar och reflekterar behöver man vara kreativ, man behöver tänka utanför ramarna och verkligen se till det som pågår inte bara tänka utifrån förutfattade meningar (Förskollärare 4)

IKT möjliggör för analys av dokumenterat material, när förskollärarna återbesökte dokumentation föddes diskussioner om vad som hände och hur man kunde göra saker bättre. Förskollärarna upplevde att de genom reflektion med kollegor och barn fick ut mycket som de kunde använda i det fortsatta arbetet. I analysen kunde olika perspektiv diskuteras och det ledde till en utveckling av verksamheten. Förskollärarna kunde se vad som fungerade eller se och åtgärda det som inte fungerade genom att förändra miljö, aktiviteter eller förhållningssätt. På detta sätt kunde förskollärarna analysera lärsituationer ur olika perspektiv och utveckla idéer om framtida aktiviteter och det didaktiska arbetet fördes framåt.

Man har tänkt och reflekterat och man gör åtgärder i till exempel miljön eller att man utmanar barnet på något sätt (Förskollärare 9)

Reflektioner och nya tankar från en diskussion leder till att verksamheten kan utvecklas. Förskollärarna strävade mot att utmana barns läroprocesser, såväl i sociala sammanhang som i deras kunskapssökande. Det kunde praktiskt ske genom att förskolläraren möblerade om i miljön för att utmana barnen på nya sätt. Som hjälp i analysdelen hade en förskollärare utformat ett eget digitalt verktyg för pedagogisk dokumentation. PowerPoint användes för att föra samman alla pedagogernas insamling av dokumentation. Verktyget upplevdes transparent och lättarbetat eftersom alla i arbetslaget kunde ta del av materialet, något som möjliggjordes av IKT-användningen. Förskolläraren uttryckte sig så här om verktyget:

Det blir ett verktyg, ett digitalt anteckningsblock. Och sen kommer nästa månad, vad ska vi fokusera på nästa månad med frågor, vad är vi nyfikna på och vilka material och verktyg ska vi erbjuda? Man beskriver olika aktiviteter med hjälp av text och bilder. Och sen kommer nästa reflektionsdel igen, vad tänker vi om det? Vilka förmågor har barnen fått utveckla?... Vi märkte att pedagogerna började fördjupa sig i reflektionsdelen så vi la till fler analysfrågor (Förskollärare 4)

Verktyget anpassades och utformades i takt med att pedagogerna utvecklade sitt arbetssätt. Arbetssättet utvecklades i takt med att verktyget blev en integrerad del av verksamheten. Verktyget beskrevs som tryggt och användbart för pedagogerna att analysera, utvärdera och utveckla verksamheten med. Detta kan kopplas samman med behovet att erövra IKT och känna trygghet i användningen och i det här fallet kunde även verktyget anpassas till pedagogerna.

Etiska dilemman

Tema fyra lyfter förskollärarnas berättelser om etiska dilemman och diskussioner som uppkom i arbetet med IKT och pedagogisk dokumentation. De etiska dilemman som framkom i förskollärarnas resonemang berörde hantering och lagring av dokumentation, tillfrågan om barns medgivande och slutligen önskemål och nationella direktiv. I förskollärarnas resonemang framkom flera etiska ställningstaganden som hade vidtagits i arbetet med IKT. Förskolorna hade olika regler för hur foton på barn fick hanteras och förekomma i olika dokumentationer. I arbetet med barns digitala och fysiska portfolios upplevdes reglerna som strikta.

Inget annat barns bild ska förekomma i ett annat barns pärm (Förskollärare 8)

Vi får ju heller inte skicka hem, om jag till exempel fotograferar en grupp barn som sitter och håller på med en målning, så att man ser alla dom fyra, så får jag inte sätta upp det i barnens pärmar och skicka hem det. Jag får fotografera det enskilda barnet och sätta i det barnets portfolio, så det är ganska strikt (Förskollärare 6)

När barnen dokumenterades för portfolion var det endast det enskilda barnet som fick finnas med på bild. Förskollärarna uttryckte detta som strikt och försvärande eftersom barnet ofta befinner sig i en social lärsituation med andra barn. Samma riktlinjer gällde när förskollärarna mejlade foton till vårdandshavare, där fick inte barns ansikten förekomma. Förskollärarna löste detta genom att exempelvis bara fotografera händer på barn eller det material som barnen höll på med. Det vill säga att rikta dokumentationen mot kontexten istället för de enskilda barnen. En förskollärare uttryckte sig så här:

Att rikta dokumentationen mot arbetet istället för mot barnen (Förskollärare 6)

IKT upplevdes vidare som något som gjorde hantering av bilder sårbart och att det krävdes ett visst säkerhetstänk i hantering och lagring. En tydlig policy för hantering upplevdes positivt för att skydda barns säkerhet och undvika att barns bilder hamnar i felaktiga händer. Förskollärarna vidtog åtgärder för att skydda den information som fanns sparad i IKT. Datorplattor och USB-stickor där bilder lagrades var förskollärarna noga med att låsa in på kvällarna. En förskollärare uttryckte:

*USB stickan är lite känslig, den får ju absolut inte komma iväg
(Förskollärare 3)*

På USB-stickan lagrades bilder som dagtid visades upp på en bildskärm för barnen, stickan plockades ut varje kväll och låstes in för att inte vara tillgänglig för obehöriga. De strikta förhållningsreglerna kring säkerhet och IKT kunde också ställa till praktiska problem för förskollärarna. En förskollärare menade:

Men det är svårt att få det att flyta praktiskt i vardagen om man inte gör sånna snabba lösningar, och egentligen tror jag inte man ska maila så mycket bilder på barnen heller, det ska inte ligga där i rymden mellan, det är ju inte helt "by the book" (Förskollärare 9)

För att kunna få verksamheten att flyta i vardagen kunde regler innebära ett krångligare förfarande än nödvändigt. Tekniska utmaningar som att det till exempel inte gick att skriva ut direkt från datorplatta eller mobiltelefon, gjorde att förskollärare fick tumma på reglerna för att kunna utföra sitt arbete utan alltför stor tidsåtgång. Även brist på IKT innebar att förskollärarna avvek ifrån förskolans policy och använde sina privata mobiltelefoner för att dokumentera. En annan etisk diskussion berörde barns medgivande till att bli dokumenterade och huruvida förskollärare frågade om barns tillåtelse. Att fråga om tillåtelse att dokumentera var vanligt förekommande, dock skiljde sig förskollärarnas resonemang åt. En förskollärare sa så här:

Samtidigt säger man till barnen, jag skulle så gärna vilja filma dig, är det ok, då har man redan förstört magin, barnet börjar uppträda helt annorlunda, dom påverkas (Förskollärare 8).

Förskolläraren menar att tillfråga barnet avbryter magin i situationen och det som är tänkt att dokumenteras försvinner när man frågar om lov. När barnen vet att de exempelvis blir filmade börjar de agera annorlunda än tidigare. Ett sätt att undvika detta var att förskollärarna överlät fotograferingen till barnen själva eller riktade dokumentationen mot den aktivitet som barnen utförde:

Kan jag ta en bild på den här teckningen du har gjort eller vill du ta? Och då väljer barnen oftast att ta själva, då fokuserar de ju på det som de har gjort, istället för att vi fotograferar när de gör någonting (Förskollärare 6)

Dom har uppmuntrat oss när jag gick min utbildning att det är verksamheten och lärandeprocessen som ska dokumenteras, inte barnet. Men det står i lpfö: barns individuella lärande, så det är väldigt motsägelsefullt (Förskollärare 8)

Förskollärarna valde ibland att skifta fokus från att dokumentera barn, till det som barn arbetade med. En del förskollärare hade uteslutande det förhållningssättet och dokumenterade enbart material och händer i kollektiva läroprocesser. Samtidigt uttryckte en del förskollärare att de upplevde deras dokumentationsuppdrag som motsägelsefullt, att å ena sidan dokumentera kollektiva lärsituationer samtidigt som de enligt läroplanen är ålagda att följa det individuella barnets lärande och utveckling. Förskollärarna upplevde vidare att det var viktigt med balans mellan att dokumentera och att bara vara närvarande med barnen.

Det händer ju att vi bara lägger undan den också, att vi inte använder den utan de får bara arbeta. Det kan bli som ett störningsmoment, vad tar du kort på, är jag med? (Förskollärare 6)

Nu är du i barngrupp, då ska du inte dokumentera, då ska du vara med barnen..är du i barngrupp så ska du vara i barngruppen, då ska du leka med dem och vara tillgänglig (Förskollärare 8)

Förskollärarna uttryckte en oro att barn kunde uppleva det störande att ständigt vara under observation och att barnen kunde behöva få arbeta i lugn och ro. En balanserad inställning där det fanns ett övervägt syfte var enligt förskollärarna att föredra. Dokumentation i överflöd hjälper varken förskolläraren eller barnen. Slutligen framkom det att förskollärare önskade etiska direktiv för att arbeta med IKT och pedagogiska dokumentation. En förskollärare uttryckte:

Jag tycker att det här berör alla Sveriges barn, det borde finnas ett politiskt beslut eller från Skolverket, så att vi alla gör rätt, för går vi alla utifrån våra individuella bedömningar, jag tycker si och du tycker så ... De små barnen bryr sig inte för de vet inte. Det skulle underlätta för oss med skriftliga direktiv (Förskollärare 8)

Förskolläraren ville att etiskt styrande direktiv skulle finnas för hur förskolan ska arbeta med dokumentation av barn. Förskollärarna önskade ett tydliggörande av hur man ska hantera den etiska aspekten för att inte kränka barns integritet, det sågs kunna underlätta arbetet.

Diskussion

Inledningsvis diskuteras studiens metod, därefter diskuteras resultat utifrån studiens syfte, *att undersöka förskollärares resonemang av att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation*. Studien ämnar ge en bild av förskollärares synsätt och på så vis bidra med bredd till den befintliga forskningen på området. Resultatet diskuteras utifrån om det tillför något nytt till det befintliga forskningsområdet. En del av studiens resultat går i linje med tidigare forskning och kommer därav inte diskuteras särskilt ingående. Diskussionen delas in i *barns delaktighet och förskollärares didaktiska arbete* och *att erövra verktyget IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation*. Därefter diskuteras de övriga *möjligheter och utmaningar som framkom i förskollärarnas resonemang*.

Metoddiskussion

Nedan diskuteras studiens metod och vilken inverkan val av metod har på studiens resultat. Vi upplevde att samtliga förskollärare vi intervjuade var positiva till att bidra med empiri till vår studie. Vid samtliga tillfällen var vi välkomna att ta ny kontakt om det fanns behov av att förtydliga något svar eller om det dykt upp någon ytterligare frågeställning. Vi fick även mejl från några intervjuade förskollärare i efterhand i vilket de skickade artiklar och beskrivningar av pedagogisk dokumentation och en inbjudan till en föreläsning om IKT.

Valet att använda en semistrukturerad intervjuguide innebar att vi fick ett spretigt och varierande resultat. Dock anser vi att gemensamma teman gick att utläsa från förskollärarnas resonemang, vilka finns representerade i resultatdelen. Under intervjuerna var det sällan vi använde oss av intervjuguiden eftersom vi upplevde att förskollärarna hade en vilja att uttrycka sina berättelser. Vi upplevde att det fanns en känsla av att de hade något viktigt att förmedla.

Det kan diskuteras om resultatet som rör förskollärares digitala kompetens kan vara applicerbart på en större skala av förskollärare, eftersom vi överlät urvalet av deltagare till förskolecheferna. Det kan vara så att de förskollärare som kände sig kompetenta inom IKT i större utsträckning var villiga att medverka i vår studie. Det innebär att de intervjuade förskollärarna kan ha en högre digital kompetens än den genomsnittliga förskolläraren. Resultatet kan därför vara speglat av detta. Dock fann vi inga andra sätt att göra urvalet, då vi som forskare är i behov av tillträde till förskolans verksamhet och därav var tvungna att tillfråga förskolecheferna. I urvalsprocessen bad vi förskolechefer att vidarebefordra vårt missivbrev till förskollärare vilket kan det ha inneburit att vi gett förskolecheferna makt att endast skicka till de förskollärare de ansåg vara goda exempel.

Förskollärarnas syn på pedagogisk dokumentation varierade mellan de olika förskolorna, bland annat på grund av styrning och teoretisk grund och eftersom läroplanen är fri för tolkning. Pedagogisk dokumentation är ett verktyg förskolläraren själv måste definiera och utveckla. Vi har därför valt att inte lägga någon värdering i det som förskollärarna beskrev vara pedagogisk dokumentation. Av förskollärarna framkom att de arbetade med pedagogisk dokumentation och det är deras berättelser som vi utgår från i vårt resultat.

Förskollärarna i vår studie har alla olika långa erfarenhet, ålder och kön och de har tagit sin examen olika år och från olika lärosäten. Holmberg (2015) konstaterar i sin

avhandling att innehållet i kurser gällande pedagogisk dokumentation varierar mellan olika lärosäten. Att någon har en nyare utbildning är därmed ingen garanti för att förskolläraren behärskar arbetssättet bättre än någon med en senare utbildning (ibid.). Därför har vi i vår analys inte tagit hänsyn till vilket år de förskollärare vi intervjuat tagit sin examen. Vi har heller inte tagit hänsyn till bakgrundsfakta såsom antal yrkesverksamma år, kön, ålder. Vi anser att det inte är relevant då samtliga förskollärare är ålagda att arbeta gentemot läroplanens mål och att skolverket rekommenderar pedagogisk dokumentation som en metod (Palmer, 2012; Skolverket, 2016a). Dessa faktorer kan säkert ha inverkan på andra sätt men som denna studie inte har för avsikt att undersöka.

Det kan diskuteras om vår studie verkligen kan påvisa att IKT ger barnen en reell delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. Undersökningen grundas endast på förskollärares berättelser och vi kan därför inte uttala oss om att barn blir delaktiga i en reell utsträckning. Däremot framkommer det i förskollärarnas berättelser att barn kan göras mer delaktiga i och med IKT. Vår studie kan alltså ändå fastslå att förskollärares resonemang intygar att barns delaktighet kan ökas med hjälp av IKT i den pedagogiska dokumentationen. För vidare forskning kan det vara av intresse att observera hur förskollärare genom sitt förhållningssätt med IKT i den pedagogiska dokumentationen gör det möjligt för att öka barns delaktighet.

Barns delaktighet och förskollärarens didaktiska arbete

Resultatet visar att IKT kan öka barns delaktighet och utveckla förskollärares didaktiska arbete. Studiens resultat visar att när förskollärare använder IKT i pedagogisk dokumentation kan barn bli mer delaktiga. Ett exempel är QR koder, vilka kan bidra till barns delaktighet eftersom barnen själva kan skapa dem och lätt ta del av egen och andra barns dokumentation. De behöver inte behärska konsten att läsa en text utan kan istället scanna av en kod för att höra det en kamrat berättar och tänker kring sin dokumentation. Barns delaktighet är en grundpelare i pedagogisk dokumentation (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003; Rinaldi, 2006a) vilket är återkommande i förskollärarnas berättelser, de poängterar att arbetet med pedagogisk dokumentation måste involvera barnen. Vi menar att när barn själva får fota och filma kan det underlätta den problematik som Holmberg (2015) och Alnervik (2013) beskriver när förskollärare upplever det svårt att både dokumentera, leda och vara närvarande i en aktivitet samtidigt.

I analysfasen ses barns delaktighet som allra viktigast, utifrån det barnen uttrycker ska nya vägar utstakas för att föra lärprocesser framåt. Det framgår att viss typ av IKT kan främja barns delaktighet i det momentet. Genom användning av projektor eller storbildsskärm kan flera barn bli involverade i diskussion, vilket förskollärarna menar skapar en mer levande reflektion där fler tankar och perspektiv blir synliggjorda. I insamling och bearbetning kan barn också göras delaktiga, vilket många förskollärare berättar. Däremot är det inte IKT i sig som ses som möjliggörare, det påverkas snarare av förskollärarens förhållningssätt. Barn blir delaktiga när förskollärare tillåter och delar ansvaret för den pedagogiska dokumentationen med barnen. Detta är i linje med Lenz Taguchis (2013) syn på pedagogisk dokumentation. Barn ska ses som aktiva medskapare till kunskap, först då kan det bli ett kraftfullt didaktiskt verktyg. För att pedagogisk dokumentation ska bli ett användbart verktyg menar Lenz Taguchi (2012) att barn måste erbjudas reell delaktighet i processen. När barn får mer inflytande över IKT anser vi att det leder till en jämnare maktfördelning mellan barn och vuxna i den pedagogiska dokumentationen. Detta är enligt Lindgren och Sparrman (2003) viktigt ur

ett etiskt perspektiv. Fördelas makten mer jämlikt mellan barn och vuxna bidrar det till ett mindre etiskt dilemma för förskolläraren att ta hänsyn till. När barn själva dokumenterar sker det utifrån barnets perspektiv.

Vi kopplar barns delaktighet till de möjligheter IKT och pedagogisk dokumentation kan utgöra för förskollärarens didaktiska arbete. Genom barns delaktighet i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation och i användningen av IKT ser vi att det didaktiska arbetet utgår ifrån barnen. Det kan yttras genom att barnen själva får välja tillvägagångssätt för att dokumentera ett eget arbete, att de själva får avgöra vad de anser viktigt att analysera och hur de vill gå vidare. Enligt Dahlberg och Elfström (2014) ska en reflektion av dokumentation ses i relation till de grundläggande läroplansteoretiska frågeställningarna: varför, vad och hur. De förskollärare som ansåg att de hade tillräcklig tillgång till IKT beskriver det som ett väl fungerande verktyg i analysdelen där dessa didaktiska frågeställningar är aktuella.

Studiens resultat visar att förskollärarens didaktiska arbete kan utvecklas i takt med integrering av IKT i verksamheten. IKT möjliggör för förskollärarna att samla sina tankar och reflektioner kring hur verksamheten och barns läroprocesser kan utvecklas, samt dela med sig till kollegor. Genom tillämpning av IKT, såsom en datorplatta med en filmad dokumentation, kan förskolläraren se sin egen praktik och få kunskap om hur den kan vidareutvecklas. Resultatet visar således att IKT kan underlätta för förskollärare att se och reflektera över sin egen inverkan i den pedagogiska dokumentationen, vilket enligt Lenz Taguchi (2012, 2013) är viktigt för verksamhetens utveckling. På så vis anser vi att IKT kan betraktas som medierande redskap, det vill säga redskap som enligt den sociokulturella teorin överför kunskap. Alla artefakter som är en del av en social praktik är medierande likväl som de är med och konstruerar den sociala praktik de ingår i (Säljö, 2005). I vår studie såg vi att IKT kunde förändra förskollärarens praktik. Ett annat exempel är arbetet med det PowerPoint-dokument som en förskollärare tog fram för att utveckla verksamheten tillsammans med kollegor. Användningen av PowerPoint anpassas och utformas i takt med att pedagogerna utvecklar sitt arbetssätt. Arbetssättet utvecklas i takt med att PowerPoint blir en integrerad del av verksamheten. På så vis blir verktyget en naturlig del i vardagen, vilket Holmberg (2015) och Alnervik (2013) menar är viktigt för pedagogisk dokumentation. Vi kan alltså säga att det även gäller för användning av IKT.

Språket ses vidare inom den sociokulturella teorin som det viktigaste medierande redskap som mänskligheten besitter (Säljö, 2005). Detta vill vi speciellt lyfta fram och koppla till förskollärarnas resonemang om vikten av att göra både barn och kollegor delaktiga i analysfasen. Det är genom att tala med varandra som nya perspektiv och insikter växer fram. Flera av förskollärarna beskrev att de fick mycket ut av att kunna diskutera och reflektera tillsammans med både barn och kollegor. IKT kunde engagera och fånga barn till reflektion. Avgörande i förskollärarnas berättelser var att ha tillgång till rätt IKT, det vill säga IKT som kan projicera eller visa upp dokumentation i ett större format. Förskollärarna menar att ju fler som deltar, desto fler perspektiv kan tas upp och det gör reflektionen mer levande och utvecklande. I detta moment ses inte datorplattans utformning som optimalt utan snarare som ett hinder. Detta resultat går emot Alnerviks (2013) forskning som berör barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen. Alnervik menar att barns delaktighet och kollektiv reflektion görs mer tillgänglig på grund av datorplattans utformning (ibid.).

Att erövra verktyget IKT i arbetsprocessen pedagogisk dokumentation

Studien visar ett behov för förskollärare och barn av att göra IKT till sina egna verktyg. Det kan ses som en förutsättning för att se möjligheter för hur dokumentation kan skapas, bearbetas och analyseras på nya sätt. För förskollärarna innebär det att hela dokumentationsprocessen blir mer kreativ och att arbetet underlättas och upplevs lustfyllt. För barnen innebär det en ökad delaktighet samtidigt som de tillägnar sig digital kompetens. Detta ligger i linje med Skolverkets remiss (2016b) om ändringar i förskolans läroplanstext med syftet att öka barns digitala kompetens. I remissen beskrivs IKT som något som kan bidra till att barns lärande blir mångsidigt och sammanhängande. Det är även ett mål med den pedagogiska dokumentationen anser Palmer (2012). Genom att sammanföra IKT och pedagogisk dokumentation anser vi att de tillsammans skapar ett konkret och kraftfullt verktyg för att barns lärande ska bli mångsidigt och sammanhängande. I remissen står det att det är förskollärarens ansvar att barnen stimuleras och utmanas i att använda IKT (Skolverket, 2016b). Vi anser att arbetsprocessen pedagogisk dokumentation är ett utmärkt forum för det. I processen kan barnen själva utforska olika möjligheter med IKT genom att exempelvis skapa böcker och filmer. När det är barnen som använder IKT för att skapa, bearbeta och analysera dokumentation minskas det etiska dilemmat att förskolläraren behöver fråga om barnets tillåtelse att få dokumentera barnet eller dess arbete. Resonemanget att barns delaktighet minskar etiska dilemman stöds även av tidigare forskning (Lindgren & Sparrman, 2003; Emilsson & Pramling Samuelsson, 2012).

Behovet av att göra IKT verktygen till sina egna redskap vill vi också knyta an till den sociokulturella teorin om fysiska och intellektuella artefakter. Säljö (2005) skriver att medierande artefakter kan uppfattas abstrakta för personer som inte är förtrogna med dem. För att lära sig hur och under vilka villkor olika artefakter fungerar måste förskolläraren använda verktygen och därigenom utveckla sin kunskap om hur de användas. Genom detta kan förskolläraren tillslut sägas bemästra redskapen och de kan bli en integrerad del av praktiken. Det betyder att förskolläraren måste ha tillgång till IKT för att erövra kunskapen om hur IKT praktiskt används så att nya tankar kan uppstå om vilka möjligheter de kan medföra i dokumentationsprocessen. Ett exempel från resultatet är att pedagoger fick möjlighet att leka och utforska IKT under en nätverksträff. För att sedan kunna tillämpa IKT genom att skapa film tillsammans med barnen. Att själv erövra verktygen är enligt den sociokulturella teorin en förutsättning för att kunna föra kunskapen om dem vidare (ibid.).

Att överföra kunskap till hela arbetslaget ses i förskollärarnas resonemang som viktigt. Förskollärarna upplever ofta att de är ensamma i att driva arbetet med IKT och pedagogisk dokumentation. Deras resonemang ligger i linje med Holmberg (2015). Ny teknik kräver en ökad kompetens hos pedagoger för att de ska kunna använda den, vilket inte alla pedagoger känner sig intresserade av att utveckla (ibid.). Enligt förskollärarnas resonemang behövs mer resurser i form av tid och tillgängligt IKT för att lämna över verktygen och kunskapen om hur de kan användas i dokumentationsprocessen till barnen och kollegorna. Det behövs således en ekonomisk satsning på mer IKT i förskolan samt tid för alla som arbetar i barngrupp att fortbilda sig. Organisationen är viktig och att den är med att skapa förskollärarnas förutsättningar vilket stöds av både Holmbergs (2015) och Alnerviks (2013) forskning. Det var otillräcklig tillgång till IKT som förskollärarna i vår studie upplevde som den största utmaningen med arbetet att göra verktygen till sina egna och för att involvera kollegor och barn. Denna brist visar sig främst i bearbetning och i analysfasen av dokumentationsprocessen. Att exempelvis inte ha datorplattan trådlöst kopplad till en

skrivare eller för få datorplattor är exempel på sådana resursbrister som framkommer i förskollärarnas resonemang. Brist på IKT medförde i några fall att förskollärarna använde sina privata mobiltelefoner för att genomföra sitt dokumentationsuppdrag. Detta kan medföra att etiska dilemman som ifrågasätter förskolans sekretess och en säker hantering av bilder. Resultatet indikerar att den IKT satsning på förskolan som skett enligt Skolverket (2015) inte varit tillräcklig. Det kan också ha skett en ojämn fördelning av resurser beroende på vad olika huvudmän prioriterat, detta eftersom vårt resultat å andra sidan visar exempel där förskollärare anser att de har tillräcklig IKT.

Möjligheter och utmaningar som framkom i förskollärarnas resonemang
Synen på IKT i förskolan måste vara samstämmig mellan barn och förskollärare. En diskussion som tas upp av förskollärarna berör barns användning av datorplattor och vilka programvaror som ska finnas tillgängliga på dessa. Förskollärarna beskriver barnen som väldigt ivriga att använda datorplattan som en leksak att spela på och att det påverkar förskollärarens möjlighet att använda datorplattan som dokumentationsverktyg. Frågan är om IKT i första hand i stället ska ses som ett arbetsverktyg för den pedagogiska dokumentationen även för barnen. I vår studie framkommer att användningen av IKT kan skapa digital kompetens genom att det blir ett verktyg för kreativa processer i den pedagogiska dokumentationen.

Vi vill sammanfattningsvis betona att förskollärare inte upplever att IKT är ett hinder i sig. De utmaningar som framkommer i studien berör snarare verksamhetens utformning och förfogande över resurser. Alla förskollärare i studien är positivt inställda till användningen av IKT. Vilket skiljer sig från Lindahl och Folkessons (2012) studie som menar att det finns skilda åsikter om implementeringen av IKT i förskolan. Det kan vara så att IKT upplevs som ett bättre verktyg när det kopplas samman med den pedagogiska dokumentationen och att IKT på så sätt tillskrivs en högre status.

Det finns inget rätt sätt att tillämpa pedagogisk dokumentation och läroplanens mål är öppna för tolkningar. Därav blir den pedagogiska dokumentationen, vad man gör den till (Lenz Taguchi, 2013). Resultaten i studien visar att denna tolkningsfrihet leder till att förskollärare tänker och arbetar med pedagogisk dokumentation på väldigt varierande sätt. Det speglar det postmoderna synsättet på didaktik, att det inte finns ett unikt tillvägagångssätt för att arbeta med pedagogisk dokumentation (Dahlberg et al., 2002). Detta avspeglades även i förskollärarnas berättelser om för vem den pedagogiska dokumentationen var till för. Resultatet visar att förskollärarna dels dokumenterar för att visa upp verksamheten för vårdnadshavare, dels för att analysera med kollegor eller barn samt för att driva barns lärprocesser framåt. Detta påverkade på vilket sätt och vad som dokumenterades. Arbetet varierar utifrån den kontext förskolläraren befinner sig i. Vi såg också att tolkningsfriheten ger förskollärare en möjlighet att vara kreativa och nytänkande i sitt arbete. IKT hjälper förskollärare att göra dokumentationer på nya sätt och därav kan den pedagogiska dokumentationen blir mer lekfull och kreativ för både vuxna och barn. Kunskaper och färdigheter skiljer sig därmed åt, beroende på hur de olika förskoleverksamheterna såg ut (Säljö, 2005).

I linje med tidigare forskning av Masoumi (2016), Alnervik (2013), Holmberg (2015) och Klerfelt (2010) visar denna studies resultat att IKT är ett användningsbart verktyg för dokumentation. Denna studie bidrar med att beskriva hur förskollärare resonerar kring användande genom hela processen pedagogisk dokumentation; insamling, bearbetning och analys. Denna studie tillför en beskrivning av hur IKT involveras i delen bearbetning och analys. Slutligen tycker vi att vi kan säga att en kombination av

IKT och pedagogisk dokumentation utgör ett kraftfullt verktyg för förskollärares arbete med läroplanens mål och intentioner.

Slutkommentarer och vidare forskning

Slutligen vill vi poängtera att det alltid kommer finnas behov av att forska vidare inom detta område i förskoleverksamheten. Samhället och den tekniska utvecklingen går ständigt framåt och det kommer fortlöpande påverka förskollärares sätt att arbeta. Varpå det är viktigt att undersöka förskollärares synsätt för att få en aktuell bild av förskollärarnas perspektiv av den svenska förskoleverksamheten. Utifrån denna studies resultat, att viss typ av IKT kan öka barns delaktighet i den pedagogiska dokumentationen, kan utförligare studier undersöka hur detta ser ut mer ingående. Vi uppmanar till vidare undersökning genom observationer och barnintervjuer för att få fler perspektiv på fenomenet.

Referenser

- Alnervik, K. (2013). "Men så kan man ju också tänka!": *Pedagogisk dokumentation som förändringsverktyg i förskolan*. Doktorsavhandling, Högskolan i Jönköping.
- Barsotti, A. (1997). *D - som i Robin Hoods pilbåge: Ett kommunikationsprojekt på daghemmet Diana i Reggio Emilia*. Stockholm: HLS.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Dahlberg, G., & Elfström, I. (2014). Pedagogisk dokumentation i tillblivelse. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 19(4-5) 268-296.
- Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (2002). *Från kvalitet till meningsskapande: postmoderna perspektiv - exemplet förskolan*. Stockholm: HLS.
- Datorstödd undervisning. (1998). I Nationalencyklopedin. Hämtad den 30 november, 2016, från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/datorst%C3%B6dd-undervisning>
- Emilson, A., & Pramling Samuelsson, I. (2012). Jakten på det kompetenta barnet. *Nordisk Barnehageforskning*, 5(21), 1 - 16.
- Holmberg, C. (2015). *Så är det ju - den blir aldrig färdig!: en etnografisk studie om förskolepedagogers arbete med pedagogisk dokumentation*. Licentiatavhandling, Stockholms universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande: några perspektiv*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Klerfelt, A. (2010). *Hyltevägens förskola: Fallstudie av informations- och kommunikationsteknologins inverkan i förskolan*. Hämtad den 29 november, 2016, från http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.140927!/hyltevagen100419.pdf
- Lenz Taguchi, H. (2012). *Pedagogisk dokumentation som aktiv agent: introduktion till intra-aktiv pedagogik*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.
- Lenz Taguchi, H. (2013). *Varför pedagogisk dokumentation? verktyg för lärande och förändring i förskolan och skolan*. (2., [rev. och uppdaterade] uppl.) Malmö: Gleerup.
- Lindahl, M. & Folkesson, A-M. (2012). Can we let computers change practice? Educators' interpretations of preschool tradition. *Computers in Human Behavior*, 28(5), 1728–1737.
- Lindgren, A-L. & Sparrman, A. (2003). Om att bli dokumenterad, etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 59-70.
- Löfgren, H. (2014). Lärarberättelser från förskolan. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén (Red.), *Förskollärares metod och vetenskapsteori* (s. 144-156). Stockholm: Liber.
- Masoumi, D. (2015) Preschool teachers' use of ICTs: Towards a typology of practice. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(1), 5-17.
- Nilsen, M. (2014). *Barns aktiviteter med datorplattor i förskolan*. (Licentiatuppsats, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande). Från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/37236/1/gupea_2077_37236_1.pdf
- Palmer, A. (2012). *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan: pedagogisk dokumentation*. Stockholm: Skolverket.
- Petersen, P. (2015). Appar och agency: barns interaktion med pekplattor i förskolan. Licentiatavhandling (sammanfattning), Uppsala universitet, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier.

- Pramling Samuelsson, I., & Sheridan, S. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 70-84.
- Rinaldi, C. (2006a). Dokumentation och utvärdering: vilket är sambandet? I Lärarhögskolan i Stockholm Harvard Project Zero Reggio Children (Red.). *Att göra lärande synligt: barns lärande - individuellt och i grupp*. (s. 78-89) Stockholm: HLS.
- Rinaldi, C. (2006b). Små barns förskolor och 3-6 års förskolor som plats för kultur. I Lärarhögskolan i Stockholm Harvard Project Zero Reggio Children (Red.). *Att göra lärande synligt: barns lärande - individuellt och i grupp*. (s. 38-46) Stockholm: HLS.
- Sheridan, S., Williams, P., Sandberg, A., & Vuorinen, T. (2011). Preschool teaching: A profession in change. *Educational Research*, 53(4), 415-437.
- Smidt, S. (2010). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (Ny rev.utg.). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2015:00067a). *IT-användning och IT-kompetens i skolan. Skolverkets IT-uppföljning 2015*. Skolverket, Utvärderingsavdelningen.
- Skolverket (2015:01153b). *Redovisning av uppdraget om att föreslå nationella IT-strategier för skolväsendet*. Skolverket, Redovisning av regeringsuppdrag.
- Skolverket. (2016a). *Didaktik: vad, hur och varför*. Hämtad den 30 november, 2016, från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik>
- Skolverket (2016b). *Remiss: Förslag till ändringar i Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Hämtad den 30 november, 2016, från http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.254791!/Remiss_Laroplan_for_forskolan_digital_kompetens_2016-11-03.pdf
- Skolverket (2016c). *Surfplattan blir deltagare i leken*. Hämtad den 27 november, 2016, från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/it-i-skolan/relationer-larande/surfplattan-blir-deltagare-i-leken-1.205047>
- Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig? barns rättigheter och möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2005). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wehner-Godée, C. (2000). *Att fånga lärandet: pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik - etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1. Missivbrev

Till dig som förskollärare,

Vi är två studenter, Malin Torvang och Helena Hedman, som utbildar oss till förskollärare vid högskolan i Gävle. Vi ska nu skriva vårt examensarbete och vi vill komma i kontakt med dig som förskollärare för att höra om du har möjlighet att dela med dig av dina erfarenheter gällande användning av IKT som arbetsverktyg för pedagogisk dokumentation. Det kan vara att du till exempel använder dig av Ipad eller olika Appar i ditt arbete med den pedagogiska dokumentationen. Studiens syfte är att studera förskollärares erfarenheter av hur IKT kan användas i arbetet med den pedagogiska dokumentationen.

Vi anpassar oss efter dig vad gäller tid och plats för intervjuernas genomförande. Intervjuerna beräknas ta 45 minuter. Studiens resultat kommer att sammanställas så att ingen enskild individ eller förskola skall vara möjlig att identifiera. Sedvanlig forskningsetiska riktlinjer följs. Du kommer även att få ta del av resultatet.

Om du väljer att delta i studien, eller har frågor, ber vi dig kontakta oss så tar vi en förnyad kontakt och bestämmer datum för intervju.

Med vänliga hälsningar

Malin Torvang Helena Hedman
Studenter i kursen "Examensarbete" Högskolan i Gävle

Akademien för utbildning och Ekonomi, Högskolan i Gävle,
Handledare för examensarbetet: Davoud Masoumi, dadmai@hig.se

Bilaga 2. Intervjuguide

Bakgrundsfrågor:

Antal yrkesverksamma år och utbildning?

Tema 1: IKT

Vilken IKT finns tillgänglig på din förskola och vad använder ni er av?

Vilken är din erfarenhet av IKT?

Tema 2: Pedagogisk dokumentation

Vad innebär begreppet pedagogisk dokumentation för dig som förskollärare i din verksamhet?

Vilken pedagogisk dokumentation har du erfarenhet av att jobba med och på vilket sätt?

Tema 3: Pedagogisk dokumentation med IKT

Vilken erfarenhet har du av att använda IKT i samband med ditt arbete med den pedagogiska dokumentationen? Insamling, bearbetning, publicering. Finns det ett exempel som du vill berätta om och visa?

Kan du berätta hur du går tillväga vid en pedagogisk dokumentation med IKT?

Vilka möjligheter ser du att det finns med att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation?

Vilka hinder ser du att det finns med att använda IKT i arbetet med pedagogisk dokumentation?

Bilaga 3. Samtyckesbrev

Hej pedagoger på _____

Vi, Malin och Helena, är studenter på förskolläraryrket vid högskolan i Gävle. Vi skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som ger oss vår lärarbehörighet. Examensarbetets syfte är att studera förskollärares erfarenheter av hur IKT kan användas i arbetet med den pedagogiska dokumentationen. För att samla in material till arbetet intervjuar vi förskollärare och vid dessa tillfällen vill vi samla in intervjudata med hjälp av ljudupptagningar och anteckningar. Vårt examensarbete är reglerat av tystnadsplikt, personuppgiftslagen (1998:204) samt Vetenskapsrådets skrift om God Forskningssed. Detta innebär exempelvis att barns, personal och förskolans identitet inte får avslöjas och att fullständig anonymitet gäller. Allt insamlat material kommer därmed att avidentifieras och inga listor/register över personuppgifter kommer att upprättas. Det dokumenterade materialet kommer endast användas för vår egen bearbetning och analys samt sammanställas i examensarbetet. Materialet kommer att förstöras efter att examensarbetet är godkänt. Med detta brev vill vi be om ert medgivande för ditt medverkande i studien. All medverkan är frivillig och kan när som helst avbrytas. Samtycker ni till studien så skriver ni under bifogad blankett.

Önskar ni ytterligare information är ni välkomna att kontakta oss studenter eller vår handledare vid Högskolan i Gävle.

Vänliga hälsningar

Malin Torvang

Helena Hedman

Akademien för utbildning och Ekonomi, Högskolan i Gävle,
Handledare för examensarbetet: Davoud Masoumi. dadmai@hig.se

Jag MEDGER att delta i studien. Pedagogens namn

Datum

.....